

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

ETNICKÉ PŘEDSUDDKY U DĚTÍ A RODIČŮ V AŠI

Ethnic prejudice in children and parents in Aš

Bakalářská diplomová práce

Autor: Daniela Uhlíková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Olomouc

2015

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „Etnické předsudky u dětí a rodičů v Aši“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

Vdne

Podpis

Poděkování

Mé poděkování si zaslouží především doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc., kterému vděčím za cenné rady a podnětné připomínky. Rovněž děkuji vedení všech tří ašských základních škol a v neposlední řadě i samotným respondentům, bez kterých by práce vzniknout nemohla.

Můj velký dík patří i mé mamince, a to nejen za velkou pomoc a podporu při výzkumu.

Obsah

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 Vymezení základních pojmů	7
1.1 Postoj	7
1.2 Stereotyp	7
1.3 Předsudek	7
1.3.1 Druhy předsudků	8
2 První předsudky u dětí	10
2.1 První vědomí rasových rozdílů	10
2.2 První projevy předsudku u dětí	11
3 Teorie vzniku a vývoje předsudků u dětí	13
3.1 Teorie autoritářské osobnosti	13
3.2 Sociálně-kognitivní vývojová teorie	13
3.3 Teorie vývoje sociální identity	14
3.4 Proces vývoje předsudku dle G. W. Allporta	15
3.5 Psychoanalytická teorie vývoje předsudku	15
3.6 Teorie vzniku a vývoje předsudků dle T. J. Bergena	16
3.7 Metaanalýza zkoumající vývoj předsudků	16
4 Významné faktory, které ovlivňují etnické předsudky u dětí	17
4.1 Rodiče a výchovný přístup	17
4.2 Vrstevníci	17
4.3 Možnost kontaktu s „cizí“ skupinou	17
4.4 Osobnostní proměnné	18
4.5 Sociální status hodnocené skupiny	18
4.6 Identifikace se svou skupinou	18
5 Vliv rodičů na etnické postoje a předsudky dětí	19

5.1	Teoretické zakotvení	19
5.2	Výzkumy vlivu rodičů na etnické předsudky dětí	20
6	Metody měření etnických předsudků.....	22
6.1	Škála sociální (etnické) distance	22
6.2	Další metody	23
6.3	Metody měření etnických předsudků u dětí.....	23
7	Etnické předsudky v České republice	25
VÝZKUMNÁ ČÁST		27
8	Výzkumný problém, cíle výzkumu a hypotézy.....	27
9	Metodologie výzkumu	29
9.1	Metody získávání dat.....	29
9.2	Výzkumný soubor	31
9.2.1	Charakteristiky vzorku	32
9.3	Procedura získávání dat.....	34
9.3.1	Příprava dotazníků	34
9.3.2	Pilotní studie	34
9.3.3	Kontaktování vedení škol a sběr dat	35
9.4	Etické problémy a způsob jejich řešení	36
10	Výsledky (popis a interpretace).....	37
10.1	Testování hypotéz.....	41
11	Diskuze	45
12	Závěr	49
Souhrn.....		50
Seznam použitých zdrojů a literatury.....		52
Přílohy bakalářské práce.....		56

Úvod

Téma etnických předsudků se táhne jako nit od dávné minulosti až do současné doby. Podíváme-li se do historie, jeví se jako přirozené, že se lidé obávali cizinců a vytvářeli si o nich různé domněnky. Na druhou stranu se v dnešní době s takovými „cizinci“ setkáváme častěji. Není snadné vyhýbat se kontaktu s jinými etnickými skupinami, je-li to vůbec možné. Často si kolem sebe všímám nepříjemné, napjaté atmosféry, která dle mého názoru v některých případech pramení z pocitu ohrožení. Je možné slyšet názory, že země by měla patřit jejím „původním obyvatelům“, nikoliv imigrantům či že imigranti pouze využívají materiální podpory daného území, čímž zase trpí její „původní obyvatelé“. Osobně se s předsudky u lidí setkávám velmi často. Ne každý člověk si však chce připustit, že jeho myšlení a mnohdy i jednání je jimi ovlivněno. V případě předsudků etnických to může vyjadřovat tvrzení: „Nejsem rasista, ale...“. Věta pak pokračuje příklady, kterými se daný člověk snaží dokázat, že pro postoj k danému etniku jsou pádné důvody. Možná lidé ve skutečnosti vnímají předsudek jako něco negativního či nesprávného, a proto nechtějí být považováni za ty, kteří je mají.

Inspirací pro téma bakalářské práce mi byla situace v místě, odkud pocházím a mám k němu silné pouto. Je jím město Aš, které leží na úplném západě Čech a je obklopené hranicemi s Německem. Žije v něm kolem 13 tisíc obyvatel. Mnoho z nás nemá ve městě hluboké kořeny, někteří se zde nacházíme díky svým předkům, kteří do tohoto původně sudetského města vyrazili za prací a tzv. „dosídlováním“ opuštěných domů. V Aši žije poměrně početná menšina Romů a Vietnamců. Při navštěvování různých městských akcí, při rozpravách s obyvateli Aše, ale i díky sociálním sítím je patrné, že mnozí obyvatelé většinové společnosti s těmito menšinami mají problém, ať se jedná o přímé či nepřímé konflikty. Většina reakcí se týká především menšiny romské. Velmi časté setkávání se s negativními a mnohdy nepřátelskými názory a postoji vůči menšinám v Aši mi bylo inspirací pro téma bakalářské práce. Vzhledem k tomu, že jsem se setkávala s podobnými názory na etnické skupiny jak u rodiče, tak jeho dítěte, začalo mě zajímat, zda je možné najít nějakou podobnost mezi etnickými předsudky dítěte a jeho rodiče. Spojením těchto zkušeností bylo téma bakalářské práce na světě.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

Předtím, než se zaměříme na samotné předsudky u dětí, jejich vývoj a další specifické oblasti, je důležité vymežit několik základních pojmů, které jsou s tématem neodmyslitelně spjaty a které se budou v následujících kapitolách objevovat. Jedná se postoj (který je základním předpokladem předsudku), stereotyp a předsudek samotný.

1.1 Postoj

Hartl a Hartlová (2000, 442) definují postoj jako „*sklon ustáleným způsobem reagovat na předměty, osoby, situace a na sebe sama*“. Dle nich jsou postoje relativně trvalé a obsahují složku kognitivní (poznávací), afektivní (citovou) a konativní (behaviorální).

Dle Allporta (2004) se předsudek skládá právě z postoje, který může být příznivý či nepříznivý a z přesvědčení, které je však příliš zobecněné, čili chybné. Postoje, stejně jako níže definované stereotypy a dle mnoha autorů i předsudky, nejsou vrozené, nýbrž získané.

1.2 Stereotyp

Stereotyp je „*příliš silné přesvědčení spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj vůči kategorii*“ (Allport, 2004, 215). Stereotyp není přímo daná kategorie, ale nějaká „nálepka“ na ní. Jelikož mohou být stereotypy jak negativní, tak pozitivní, může taková být i sama nálepka – líný, hloupý, ale i šikovný či muzikálně nadaný (Allport, 2004).

Základním rysem stereotypu je zobecňování. Člověk připisuje určité vlastnosti členům nějaké skupiny, neboť se domnívá, že tyto vlastnosti jsou pro ně typické (Novák, 2002). Stereotypy nám na základě zobecňování umožňují velmi rychlé zpracování informací, které je však nepřesné.

Stereotyp v tom slova smyslu, jako ho budeme používat v naší práci, Hartl a Hartlová (2000, 564) nazývají „sociální stereotyp“ a definují jej jako „*souhrn úsudků o osobnostních rysech nebo tělesných charakteristikách celé skupiny lidí*“.

1.3 Předsudek

Allport (2004, 39) definuje předsudek jako „*odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za*

to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině“. Předsudky mohou být orientovány jak kladně, tak záporně, ale záporné předsudky jsou častější (Allport, 2004).

Dle Hartla a Hartlové (2000) je předsudek „*emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou*“ (Hartl & Hartlová, 200, 464). Dle autorů se předsudek může vztahovat k čemukoliv.

Allport rozlišuje mezi předsudkem a unáhleným soudem. Pokud má člověk předsudek, není schopen své chybné přesvědčení (jednu ze dvou složek předsudku) změnit na základě nových zkušeností. Jedná-li se o unáhlený soud, člověk svůj názor pozmění (Allport, 2004).

Dle Nakonečného (2011, 571) jsou předsudky zvláštním druhem postojů a definuje je jako „*apriorní, obvykle negativní soudy o určitých jedincích a zejména skupinách*“. Jedná se o „*negativní, emocionálně silně akcentovaný postoj ke skupině, která je určitými jedinci a skupinami tradičně považována za nežádoucí, nepřátelskou atd.*“ (Nakonečný, 2011, 571). Často má jednání vyplývající z předsudků nevědomou motivaci, ale člověk své přesvědčení obhájí „*racionálními*“ důvody (např. pro projevy rasismu má člověk mnoho „*rozumných*“ důvodů). V takovém případě se jedná o psychickou obranu v podobě racionalizace nevědomých tendencí (Nakonečný, 2011).

Predsudky mohou být vyjádřeny skrze tři hlavní komponenty. Jedná se o stejné složky, které dle Hartla a Hartlové obsahuje samotný postoj (viz s. 8). První z nich je afektivní komponenta, čili negativní postoj k určité skupině. Druhou, kognitivní, složku tvoří přisuzování negativních vlastností druhým a poslední je behaviorální komponenta, vyjádřená negativním chováním. Ze všech tří složek u předsudku výrazně dominuje složka emotivní, přičemž kognitivní složka staví na nelogických argumentech (Raabe & Beelmann, 2011).

1.3.1 Druhy předsudků

Je nutné si uvědomit, že předsudek se nemusí týkat jen etnické příslušnosti, ač v současné době jsou etnické předsudky na denním pořádku. V minulosti se více než etnické objevovaly například předsudky náboženské. Vyskytují se také předsudky týkající se zaměstnání nebo pohlaví. Mohou se zaměřovat snad na jakýkoliv rys či oblast v lidském životě (Allport, 2004).

Allport upozorňuje na rozdíl mezi **etnickým** a **rasovým** předsudkem. Rasový předsudek se zaměřuje především na biologickou stránku, přičemž nejtypičtější je

kategorizace lidí na základě barvy kůže. Etnický předsudek zahrnuje skupinové vlastnosti nejen biologické, ale i kulturní, náboženské, jazykové a další (Allport, 2004).

Předsudky můžeme dělit na **explicitní** a **implicitní**. Explicitní předsudek je vidět na první pohled, člověk jej dává otevřeně najevo. Implicitní předsudek je naopak nevědomý a není tak snadno spatřitelný (Mees, 2009).

Parens (2012) rozlišuje mezi předsudkem **benigním** a **maligním**. Člověk, který má předsudek benigní, si jen na základě tohoto předsudku nepřeje ubližovat druhým. Oproti tomu maligní předsudek, který se může z benigního vytvořit, je charakteristický touhou ničit a poškozovat ty, na které se vztahuje. Procesu přetvoření benigního předsudku v maligní se budeme více věnovat v kapitole o vzniku a vývoji předsudků u dětí.

2 První předsudky u dětí

Mnoho výzkumníků si kladlo otázku, kdy se u dětí objevují první předsudky. Názory odborníků se v lecčem liší. Patrný je problém rozlišení, co je a co není u dětí předsudek. Podotýkám, že některé níže uvedené studie jsou již několik desítek let staré. Rovněž se výzkumy v minulosti zaměřovaly převážně na vztahy mezi europoidním („bílým“) a negroidním („černošským“) obyvatelstvem. Mějme tedy na paměti, že historické, kulturní i geografické podmínky byly odlišné těm našim. Pro lepší porozumění vývoji výzkumné činnosti na poli předsudků však uvedené výzkumy nemůžeme opomenout.

2.1 První vědomí rasových rozdílů

Je jisté, že již velmi malé děti jsou schopny rozlišovat mezi rasami. Allport (2004) tvrdí, že dítě si začíná všimnout rasových rozdílů ve dvou a půl letech. Uvádí zajímavý příklad tak starého dítěte, které se domnívalo, že kůže negroidního dítěte je špinavá. Kvůli této obavě pak dítě může být zdrženlivější v kontaktu s lidmi tmavší pleti. V tomto případě se však nejedná o předsudek jako takový. Dítě si pouze uvědomuje, že být špinavý „není dobré“ a vztahuje to, ač nesprávně, na člověka tmavší pleti.

I další autoři uvádějí, že uvědomování si rasových rozdílů se objevuje ve velmi brzkém věku. Dle Bergena (2011) je to již kolem 2 let. Nesdale předpokládá, že se tak děje kolem 3 let (Nesdale & kol., 2005). Aboud zasazuje uvědomování si rasových rozdílů do 3 – 4 let věku (Aboud, 1988, in Cristol & Gimbert, nedat.).

Clark a Clark byli průkopníky výzkumů, které se zabývaly právě schopností dítěte rozlišovat mezi rasami. Jeden z jejich výzkumů byl zaměřen na negroidní děti ve věku od 3 do 7 let. Použili v něm dva druhy panenek. Jedna představovala europoidní rasu (byla světlé barvy se světlými vlasy), druhá rasu negroidní (panenka tmavé barvy, s černými vlasy). Děti měly postupně plnit jednoduché úkoly (například vybrat panenku, která je hezká nebo tu, která je špatná). Předpokládáme-li, že dítě na základě identifikace s tou kterou skupinou preferuje panenku zastupující jeho vlastní rasu, jsou výsledky výzkumu překvapující. Většina negroidních dětí totiž přisuzovala kladné vlastnosti panence bílé a negativní panence tmavé (Clark & Clark, 1947). Tento fakt bychom pravděpodobně mohli vysvětlit tím, že negroidní děti si uvědomovaly, že mít bílou kůži je ve společnosti „lepší“. Pozdější výzkumy odhalily, že tendence preferovat bílou panenku u negroidních dětí od 4 do 7 let postupně klesá (Clark & Clark, 1950).

Výše popsaný výzkum byl v budoucnu mnohokrát replikován. Například studie provedená přibližně o 20 let později se zaměřila na preference jak negroidních, tak europoidních dětí. Zjistilo se, že většina europoidních dětí preferovala bílou panenku před černou. Děti negroidní v souladu s výzkumy Clarka a Clarkové preferovaly taktéž bílou panenku (Asher & Allen, 1969).

Další výzkumníci si díky těmto výsledkům začali klást různorodé otázky. Banks a Rompf zkoumali, zda existuje fenomén „sebeodmítání“ (*self-rejection*), který byl pozorovatelný u negroidních dětí, všeobecně a zda je pouze závislý na kontextu. Ač se tento předpoklad neprokázal, výzkum přinesl nové poznatky. Měl podobu „experimentálního loutkového představení“, ve kterém jedna černá a jedna bílá panenka házely míčem na koš. Výsledek hodů nehrál žádnou roli, neboť byl kontrolován. Děti pak měly panenky za představení odměnit a vybrat jednu, která se stane konečným vítězem. Děti europoidní jednoznačně preferovaly panenku bílou. Negroidní děti sice odměňovaly více bílou panenku, ale když měly určit konečného vítěze, volily panenku černou (Banks & Rompf, 1973).

Výše uvedené výzkumy dokládají, že děti si fyzických rozdílů mezi jednotlivými rasami všímají velmi brzy. Zároveň je důležité povšimnout si, že převážně dobré vlastnosti či správné jednání přisuzují bílé panence (tzn. europoidní rase), přičemž černá panenka (tzn. negroidní rasa) je považována za méně atraktivní a někdy i méně schopnou. Pouhé uvědomování si rasových rozdílů nebo chování k druhým na základě dětské domněnky, že lidé s tmavou barvou pleti jsou vlastně špinaví, však nemůžeme pokládat za první předsudek. Allport (2004) se domnívá, že strach z cizích lidí, patrný u naprosté většiny malých dětí sice je přirozený, ale rovněž je přirozené, že s následným poznáváním konkrétního člověka se dítě bát přestává. Přirozený strach z cizinců tedy k vysvětlení etnických předsudků zřejmě nestačí. V následujících odstavcích se pokusím přiblížit některé myšlenky a teorie související s výskytem prvních předsudků.

2.2 První projevy předsudku u dětí

Chceme-li jít na samotný počátek prvních „pravých“ předsudků, je nutné rozlišovat mezi projevy předsudku a projevy stereotypu. Devine (1989) sice toto rozlišování vztahovala na dospělé, ale jak si ukážeme dále, je to důležité i u dětí. Podstatou této myšlenky je, že člověk může znát stereotypy, které se pojí s určitou skupinou, ale jeho osobní přesvědčení mohou být odlišná. Nemusí být rozdíl ve stupni uvědomování si společensky zažitých stereotypů u lidí s nižší a lidí s vyšší mírou předsudků. U skupiny lidí

s nižším stupněm předsudků však po automatické aktivaci stereotypu dochází ke konfliktu mezi ním a vlastním přesvědčením. Takový člověk pak dochází k rozhodnutí, že není vhodné danými stereotypy řídit své chování, čímž nedochází k podpoře předsudků.

Je velký rozdíl mezi tím, kdy dítě „jen“ ukazuje znalost stereotypů vyskytujících se v jeho prostředí a tím, kdy se řídí vlastním rozumem. Právě na rozdíl mezi stereotypem a vlastním přesvědčením se zaměřila studie Augoustinosové a Rosewarneové. Ukázalo se, že u dětí ve věku 5 – 6 let není rozpor mezi dítětem uvědomovanými stereotypy směřovanými k nějaké skupině a vlastním přesvědčením. Dítě v tomto věku zná stereotypy a není ještě schopno si vytvořit vlastní přesvědčení, takže se řídí stereotypy. Oproti tomu děti ve věku 8 – 9 let vykazují značné rozdíly mezi stereotypy, kterých si jsou vědomy a vlastním přesvědčením, jemuž dávají přednost. Z toho lze vyvodit, že **přibližně do věku 6 - 7 let nemůžeme mluvit o dětských postojích jako o předsudcích v pravém slova smyslu** (Augoustinos & Rosewarne, 2001).

Teorie vývoje sociální identity, kterou se podrobněji budeme zabývat dále, podává podobný pohled na první předsudky u dětí. Dle ní se předsudek běžně vyskytuje **u dětí starších 6 – 7 let**. Je to proto, že do této doby nejsou sociální motivy a znalosti dítěte vyvinuté natolik, aby podporovaly jeho negativní pocity vůči cizím skupinám (Nesdale & kol., 2005).

V souladu s tím můžeme vidět i Parensovo tvrzení, že **kolem 5 – 6 let se předsudky začínají více organizovat** (Parens, 2012).

3 Teorie vzniku a vývoje předsudků u dětí

Výsledky výzkumů v oblasti vývoje předsudků u dětí přináší různé a mnohdy protichůdné výsledky. Výzkumníci se liší nejen v různých fázích a věku, kdy nastupují, ale i v názoru na faktory, které vývoj předsudků ovlivňují (na vliv některých proměnných se zaměřuje kapitola 4). Jeden z hlavních rozporů mezi nálezy různých výzkumníků se týká období od 7 či 8 let věku dítěte. Někteří našli klesající tendenci v míře předsudků od tohoto věku (Aboud, 2008; in Mees, 2009). V jiných výzkumech tato tendence prokázána nebyla (Augoustinos & Rosewarne, 2001). Dá se říci, že každý nabízí jiné vysvětlení, v závislosti na faktorech, na které se ten který výzkumník zaměřil.

V něčem se následující odstavce mohou částečně překrývat s předchozí podkapitolou o prvních předsudcích. Věřím však, že případné opakování informací povede ke snadnějšímu vytvoření celkového obrazu dané teorie.

3.1 Teorie autoritářské osobnosti

Dle této teorie se předsudky vyskytují častěji u dětí, které jsou vystaveny autoritářskému výchovnému působení. Autoritářští rodiče po dětech vyžadují slepou poslušnost, důsledné dodržování pravidel a prosazují mnohdy velmi tvrdou disciplínu. Často se v takové rodině vyskytuje podmíněná láska. Ta je projevoována jen v případech, kdy se dítě chová „správně“. Výše popsané chování rodičů pak v dítěti vzbuzuje strach, úzkost, hostilitu a další negativní pocity, které však nejsou vyjadřovány vůči rodičům. Místo toho směřují vůči slabším objektům či členům menšin (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, & Sanford, 1950).

3.2 Sociálně-kognitivní vývojová teorie

Sociálně-kognitivní vývojová teorie předsudku předpokládá, že etnické předsudky dítěte nejsou naučené od rodičů, ale jsou výsledkem přirozeného sociálně-kognitivního vývoje dítěte. Rodiče mohou mít na předsudky svých dětí vliv pouze tehdy, působí-li na etnické postoje svých dětí aktivně. Dle této teorie se předsudky mění díky přirozenému vývoji, který lze nalézt u většiny dětí a dělí se do několika etap. Do 4 let je dítě zaměřené hlavně **na sebe**. Od 4 do 7 let je orientováno **na skupiny** a právě v tomto období je dle Aboudové míra předsudků u dětí nejvyšší. Od 7 do 10 či 11 let se dítě zaměřuje **na jednotlivce** a míra předsudků klesá. Míra předsudků je u starších dětí nižší než u mladších proto, že starší děti dokážou vidět druhé jako jedinečné osobnosti s dobrými i špatnými

vlastnostmi. Mladší děti vidí druhé buď jako dobré, nebo jako špatné – neuvědomují si, že člověk může mít dobré i špatné vlastnosti zároveň (Aboud, 2008; in Mees, 2009).

3.3 Teorie vývoje sociální identity

Teorie vývoje sociální identity uvádí čtyřstupňový proces vedoucí k rozvoji předsudku. Na jeho konci je samotný etnický předsudek (kolem 6 – 7 let), avšak této fáze nemusí dítě vůbec dosáhnout. Pokud se tak ale stane, již žádný přirozený vývoj předsudků, vázaný na věk dítěte (jako je to u předchozího pojetí), teorie nepředpokládá (Nesdale & kol., 2005).

V první, tzv. **nediferencované fázi**, která trvá přibližně do 2 – 3 let věku, si děti příliš nevšímají rasových znaků, jako je např. barva pleti. Ve druhé fázi (začínající kolem 3 let) se vytváří **etnické povědomí**, kdy si děti všímají rozdílů mezi etniky a vytvářejí si pomyslné etnické kategorie. Brzy poté si začínají uvědomovat, do jaké z nich samy patří. Kolem 4 – 5 let se u dětí (především z majoritních společností) rozvíjí **fáze etnické preference**, ve které děti upřednostňují „svou“ skupinu před skupinami cizími. Poslední, čtvrtá fáze nastává pouze u některých dětí, a to kolem 6 – 7 let a je jí samotný **etnický předsudek**. Autoři se domnívají, že až od tohoto věku se u dětí mohou vynořovat předsudky (viz s. 13). Pokud se předsudek u dítěte objeví, dochází v další době k jeho krystalizaci. Je to tedy proti tvrzení, že od 6 – 7 let začínají klesat, jak předpokládá sociálně-kognitivní vývojová teorie (Nesdale & kol., 2005).

Jelikož předsudek případně nastává po fázi etnické preference, je důležité uvědomovat si rozdíl mezi těmito fázemi. Ve fázi etnické preference sice dítě upřednostňuje svou skupinu před skupinami cizími, ale zároveň i cizí skupiny mohou být vnímány pozitivně. Oproti tomu ve fázi etnického předsudku je vlastní skupina vnímána pozitivně a ostatní negativně. Výsledky studie naznačují, že fáze etnické preference se vyvine v etnický předsudek v případě, kdy jsou děti vysoce identifikovány se svou etnickou skupinou a jejich skupina se cítí ohrožena cizí etnickou skupinou, ať je hrozba reálná či nikoliv (Nesdale & kol., 2005).

Ačkoliv teorie sociální identity předpokládá následnou krystalizaci předsudků od 6 – 7 let, byla ve studii objevena od tohoto věku klesající tendence, týkající se negativních postojů vůči cizí skupině. Šestileté děti vykazovaly vyšší míru negativních postojů než děti devítileté. Autoři výsledek interpretují tak, že vývoj předsudků ve středním dětství je ovlivněn jak sociální identitou, tak sociálně-kognitivními procesy (Nesdale & kol., 2005).

Tímto tvrzením autoři slučují aspekty teorie sociální identity a teorie sociálně-kognitivního vývoje. I na uvedeném výzkumu lze poukázat na nejednotné výsledky týkající se vývoje předsudků právě kolem 7 let.

3.4 Proces vývoje předsudku dle G. W. Allporta

Allport rozdělil proces vývoje předsudku do 3 fází. První z nich je **stádium pregeneralizovaného poznávání**, ve kterém se u dítěte ještě neobjevuje generalizace (zobecnování). Dítě si uvědomuje, že lidé s jinou barvou pleti jsou v tomto ohledu jiní, ale nemá utvořené konkrétní kategorie, do kterých by jednotlivce řadilo. Další fází je **fáze naprostého zavrhování**, v níž dítě zavrhuje veškeré členy určité skupiny. Není schopno na nich najít žádnou pozitivní vlastnost. Fáze naprostého zavrhování se objevuje už v 7 či 8 letech, nejsilnější je však na začátku puberty a během dospívání se většinou snižuje. Pak přichází **fáze diferenciac**e, v níž jsou lidé schopni najít na cizí skupině i pozitivní rysy. Předsudky již nejsou absolutní, což znamená, že má-li člověk předsudky vůči některé skupině, může v rámci této skupiny zmiňovat „výjimky“, které svým obrazem neodpovídají obrazu skupiny. Dle Allporta jsou předsudky plně zralé až od dospívání (Allport, 2004).

3.5 Psychoanalytická teorie vývoje předsudku

Parens nabízí psychoanalyticky orientovaný pohled na vznik a vývoj předsudků. Rozlišuje benigní a maligní předsudek (viz s. 10). Vznik benigního předsudku je podporován **vyšokou identifikací** s objekty připoutání (nejčastěji je objektem připoutání matka) a **strachem z cizích lidí**, který se objevuje přirozeně v raném dětství. Pokud se dítěti nedostalo kvalitního **připoutání k pečujícímu objektu**, roste v něm agrese, jež vývoj předsudku taktéž podporuje. Jelikož si procesem identifikace a fází strachu z cizích lidí procházíme všichni, dalo by se říci, že předsudky mají přirozený základ a ty benigní má každý z nás. Aby se však předsudek benigní změnil v maligní, je třeba přítomnosti dvou faktorů. Jedním z nich je **internalizace hostility a nenávisti**. Dítě, ke kterému se rodiče chovají surově, bude mít vyšší úroveň hostility a nenávisti, což může přeměně benigních předsudků v maligní pomoci. Druhým faktorem je **radikální výchova a výuka**, které často přinášejí velmi zkreslené a nenávistné představy o druhých. Pokud se navíc v těchto podmínkách objeví nějaká závažná, traumatická událost (ať individuální nebo společenská), je pravděpodobné, že se objeví i maligní předsudek. Příkladem společenské

události nám mohou být teroristické útoky, spojované s etnickou či náboženskou skupinou jako celkem, z nichž často vzejdou vlny nenávisti a touha po pomstě (Parens, 2012).

3.6 Teorie vzniku a vývoje předsudků dle T. J. Bergena

Dle Bergena jsou předsudky naučené. Dítě je může získat jejich přímým osvojením nebo nepřímo skrze prostředí a modely, které pozoruje a následně napodobuje. Modely (nejčastěji rodiči) je v učení předsudkům ovlivněno nejvíce do svých 7 či 8 let. Od 7 až 9 let se děti umějí chovat dle osvojených pravidel pro interakci s druhými, aniž by musel být model přítomen (Bergen, 2001).

Pro otázku rozvoje předsudků je dle Bergena důležitá i otázka členství ve skupině. Ve 3 letech se dítě dostává do fáze skupinové identifikace, ve které již ví, do jaké konkrétní skupiny patří. Jedná se hlavně o členství v rodině. Nyní dítě přebírá názory, postoje či chování rodinných příslušníků. Kromě porozumění tomu, do které skupiny dítě patří, se vyvíjí i představa, do které skupiny nepatří. Vytváří pojetí „my“ a „oni“, z nichž to první je upřednostňované, protože je známé a bezpečné. Podobný odstup lze najít již u šestiměsíčních dětí, které se přirozeně obávají cizích lidí. Generalizované upřednostňování onoho „my“ a původně přirozený odstup od cizinců pak také mohou podporovat rozvoj předsudku (Bergen, 2001).

Bergen upozorňuje, že proces vývoje předsudku může probíhat u každého dítěte odlišně. Důležitou roli hraje, zda případné předsudky získané z domova neutralizují jiné faktory (přátelé, škola, širší rodina) či u každého z rodičů dítě vidí odlišný přístup k druhým lidem (Bergen, 2001).

3.7 Metaanalýza zkoumající vývoj předsudků

Metaanalýza 113 výzkumů poukázala na systematický vývoj předsudků v časném dětství. Dle autorů je období vrcholu předsudků kolem 5 – 7 let. Mezi 7. a 10. rokem byla ve výzkumech nalezena jak rostoucí, tak klesající tendence ve vývoji předsudků. Klesající trend se vyskytl pouze ve studiích, které se zaměřily na měření explicitních předsudků. Z toho vyplývá, že **mezi 7. a 10. rokem si děti začínají uvědomovat, že by své předsudky neměly dávat otevřeně najevo** a tak se snaží také jednat. Implicitní předsudky v této době dle autorů neklesají. V pubescenci a adolescenci nebyl nalezen žádný systematický vývoj. Zřejmě je to proto, že s rostoucím věkem je člověk více ovlivněn sociálním kontextem (Raabe & Beelmann, 2011).

4 Významné faktory, které ovlivňují etnické předsudky u dětí

Různí autoři se zaměřili na různé faktory ovlivňující etnické předsudky u dětí. Někteří do nich řadí rodinu (Allport, 2004; Bergen, 2001), vrstevníky (Bergen, 2001; Verkuyten, 2002), sociálně-kognitivní vývoj (Aboud, 2008; in Mees, 2009) nebo sociální status skupiny (Raabe & Beelmann, 2011). Uvažuje se ale také o identifikaci se skupinou (Nesdale & kol., 2005; Verkuyten, 2002) či faktorech osobnostních (Allport, 2004; Harris a kol., 1949; Adorno a kol., 1950). Je pravděpodobné, že se jedná o komplexní jev, ve kterém hraje významnou roli mnoho ze zkoumaných faktorů. S mnohonásobnými vlivy souhlasí např. i Allport (2004) či Bergen (2001). Uvedu několik faktorů, které jsou pro vývoj předsudků dle mnoha výzkumníků nejvýznamnější. Rozhodně se nejedná o komplexní výčet. Mezi další faktory patří např. společenské, historické či osobní události.

4.1 Rodiče a výchovný přístup

Výzkumníci se často shodují, že rodina má velký dopad na předsudky dětí. Vzhledem k zaměření práce je otázce vlivu rodiny věnována celá následující kapitola.

4.2 Vrstevníci

Jelikož se dítě setkává snad denně se svými vrstevníky, je více než pravděpodobné, že mohou mít vliv na jeho předsudky. Sama si vzpomínám na situace, kdy jedinec převzal postoje skupiny vůči určité etnické skupině, aby do dané skupiny lépe zapadl. V tomto případě je však otázkou, nakolik dané postoje přijal vnitřně a zda jimi řídil i své jednání mimo skupinu. Je však pravděpodobné, že je-li pro daného jedince členství ve skupině velmi důležité, přijme její hodnoty i předsudky. Verkuyten (2002) se zaměřil na etnickou diskriminaci ze strany vrstevníků. Ukázalo se, že pokud jedinec vnímá vyšší stupeň diskriminace ze strany vrstevníků vůči nějaké etnické skupině, prohlubuje to negativní hodnocení dané skupiny tímto jedincem. Přímé vyjádření negativních přesvědčení vrstevníky tedy může zvýšit míru předsudku.

4.3 Možnost kontaktu s „cizí“ skupinou

Pokud má člověk možnost kontaktu s „cizí“ skupinou, mnohdy tato setkání výrazně ovlivňují jeho předsudky. Například čím více možností kontaktu s menšinami děti z majority mají, tím je vyšší pravděpodobnost, že budou mít i nižší předsudky vůči nim (Raabe & Beelmann, 2011). To samé tvrdí i Bergen (2001), dle kterého kontakt s vrstevníky z různých kultur pomáhá rozvíjet kritické myšlení.

4.4 Osobnostní proměnné

Dle Allporta (2004) mohou některé osobnostní faktory oblast předsudků ovlivňovat. U lidí s vysokou mírou předsudků lze nalézt podobné rysy. Člověk s předsudky nemá rád dvojznačnost, a proto vytváří jasně ohraničené kategorie, které nepřipouštějí výjimku. Řídí se tedy pravidlem „buď-anebo“. Takoví lidé také často trpí nejistotou, strachem z okolí a hledají pak něco, co by jim dodalo jistotu a sebedůvěru. A to často skýtá předsudek. Oproti tomu tolerantní osobnost umí mít diferencované kategorie, nehledí na svět jako na „černobílý“, více toleruje chyby druhých a méně svaluje vinu na druhé. Podobné osobnostní charakteristiky ovlivňující tvorbu předsudků našel i Adorno a kol. (1950).

4.5 Sociální status hodnocené skupiny

Dle některých výzkumníků jsou předsudky výrazně ovlivňovány sociálním statutem hodnocené skupiny. Byla provedena studie zaměřená na vliv věku dítěte a sociálního statusu hodnocené skupiny zároveň. Výsledným zjištěním studie bylo, že předsudky vůči skupině s nižším sociálním statutem než má skupina, do které jedinec patří, se mezi časným dětstvím (2 – 4 roky dle autorů) a středním dětstvím (5 – 7 let) zvětšují. V pozdějším věku, mezi středním (5 – 7 let) a pozdním dětstvím (8 – 10 let), se zase zvyšují předsudky vůči skupinám s vyšším sociálním statutem (Raabe & Beelmann, 2011).

4.6 Identifikace se svou skupinou

Ztotožnění se s nějakou skupinou může mít velký vliv na naše postoje a předsudky. Jedinec, který se vysoce identifikuje se „svou“ skupinou, bude tuto skupinu a její členy velmi pozitivně hodnotit. Zároveň se objeví negativní hodnocení vůči skupinám cizím (Tajfel, 1982). Verkuyten (2002) našel souvislost mezi vysokou identifikací se svou skupinou a pozitivními předsudky vůči ní. Negativnější hodnocení cizích skupin se v jeho výzkumu však neprokázalo.

5 Vliv rodičů na etnické postoje a předsudky dětí

5.1 Teoretické zakotvení

Dle Allporta (2004) musí děti nejprve někoho milovat nebo se s někým ztotožňovat, aby věděly, koho mají nenávidět. Allport předpokládá, že dítě se učí předsudkům od svých rodičů stejně, jako se učí jiným sociálním dovednostem. Na začátku je tedy téměř u každého dítěte rodina. Tolerance k druhým se u dítěte vyvine pouze v případě, kdy tak činí i jeho nejbližší. Mezikulturní a další programy například ve školách jsou dle zmíněného názoru na změnu či odstranění předsudku samy o sobě krátké. Zajímavá je Allportova myšlenka o nepřímém učení se předsudku. V tomto případě dítě z rodičů, kteří mluví o určité skupině lidí, cítí napětí. U dítěte pak vzniká pocit, který se aktivuje vždy, když jen slyší název té skupiny. Mezi slovem a pocitem se tak vytváří asociace, která může vyvolat vždy např. nepřátelský postoj (Allport, 2004).

Výzkumníci Rodríguez-García a Wagner rozlišují jednosměrné a obousměrné modely přenosu předsudku mezi rodičem a dítětem. Jednosměrné zahrnují pouze přenos předsudků z rodiče na dítě. Obousměrné pracují se vzájemným ovlivňováním dítěte rodičem a naopak. Porovnáním obou typů modelů navzájem dospěli autoři k závěru, že platný je model jednosměrný – vliv mají pouze rodiče na děti (Rodríguez-García & Wagner, 2009).

Dle Bergena jsou rodiče pro dítě modelem, který dítě pozoruje a následně napodobuje. Nejlepší model pro minimalizaci předsudků u dítěte je takový, který toleruje fyzické odlišnosti mezi lidmi a nesoudí na jejich základě dané jedince. Takový model se také chová ke všem lidem spravedlivě a zastává názor, že to vše je důležité a podporuje dítě, aby jednalo právě tak (Bergen, 2001).

Dítě může získávat předsudky od rodičů dvěma základními způsoby – přejímáním předsudků a rozvojem vlastních předsudků. Přejímáním dítě bere za své předsudky, postoje a stereotypy rodičů či dalších osob. Rozvoj vlastních předsudků souvisí s chováním rodičů k dítěti a s rodinnou atmosférou, která v dítěti vzbuzuje strach, nenávist a podezřavost, což se může odrazit v postoji k menšinám. V tomto případě rodiče nemusí ani vyjadřovat své předsudky – dítě je přijímá nepřímo. Allport však dodává, že tyto dvě formy vzniku předsudku se v podstatě neliší. Rodiče, kteří předávají dětem předsudky, je totiž zároveň učí, aby si je pak samy tvořily (Allport, 2004).

Vznik předsudků u dětí tedy ovlivňuje i výchovný přístup, kterému se jim dostává. Pokud prožívají doma strach, nedůvěru a další negativní pocity, je pravděpodobnější, že

bude snadné tyto pocity zároveň přenést na další skupiny. Pokud je dítěti poskytována tolerance, důvěra a další pozitivní prožitky, bude mít dítě menší potřebu předsudků vůči druhým (Bergen, 2001).

Allport se zaměřil na otázku, související s výzkumem Harrisa a kol. (1949), viz níže. Ptá se, proč se u dětí autoritářských matek objevují ve vyšší míře předsudky. Dle něj je to proto, že dítě se kvůli chování matky cítí osamělé a stává se ostražitým vůči reakcím rodičů. Hlavně se ale učí tomu, že vztahy nejsou o důvěře či toleranci, nýbrž o autoritě a moci. Následuje promítání těchto negativních pocitů na druhé. Předsudky mají hlavně ti, se kterými rodiče v dětství zacházeli hrubě, byli přísně trestáni a stále kritizováni. Někdy se dá vysledovat i rozpadající se či již rozpadlá rodina v dětství daného člověka (Allport, 2004).

5.2 Výzkumy vlivu rodičů na etnické předsudky dětí

Již více výzkumníků se zaměřilo na hledání souvislostí mezi etnickými postoji, určitými vlastnostmi rodičů nebo výchovou na jedné straně a etnickými postoji jejich dětí na straně druhé. V mnoha studiích byla prokázána souvislost. Vyskytují se však i studie, u kterých žádný vztah nalezen nebyl (Aboud & Doyle, 1996) nebo výzkumy, kde byl vztah nalezen či nenalezen v závislosti na použité metodě a věku dítěte (Branch & Newcombe, 1986). V některých případech se však jedná o starší výzkumy a výzkumy provedené v jiném sociokulturním prostředí, na což nesmíme zapomínat.

Verkuyten do svého výzkumu zahrnul dvě etnické skupiny – Nizozemce (jakožto zástupce většinové společnosti) a Turky (zástupce menšiny). Jak nizozemské, tak turecké děti byly ve věku mezi 10 – 12 lety. U obou skupin byla nalezena souvislost mezi etnickými postoji rodičů a jejich dětí. V případě, kdy děti vnímaly, že rodiče hodnotí nějakou skupinu negativně, hodnotily ji také tak. Pokud rodiče protěžovali svou vlastní skupinu (alespoň v očích dětí), objevilo se u dítěte negativní hodnocení skupiny cizí. Autor však nabádá k opatrnosti. I když byla nalezena souvislost mezi postoji dětí a rodičů, přesvědčení dítěte může být pouze výsledkem jeho domněnky, že takové přesvědčení má jeho rodič. Jeho postoj nemusí být naučený od rodiče přímo a zároveň nemusí být zcela přesný (Verkuyten, 2002).

Studie Harrisa a kol. prokázala souvislost mezi určitými vlastnostmi matek a mírou předsudků u dítěte. Matky dětí, které vykazují vyšší míru předsudků, mají často autoritářské postoje. Věří například, že poslušnost je nejdůležitější věc, které se dítě může naučit (a zároveň ji od svých dětí vyžadují) nebo, že dítě by před rodiči nemělo nic tajit.

Je-li dítě vychovááno k toleranci a správnému úsudku (*good judgment*), má pak méně etnických předsudků (Harris a kol., 1950).

Horowitz & Horowitz (1938) se zaměřili na velikost vlivu rodičů na děti a na jejich postoje k druhým. Do vzorku zařadili děti ze 4. – 11. ročníku. Výzkumníci se jich ptali například na to, kdo jim říká, jak se mají chovat či s jakými dětmi mají dovoleno se kamarádit a s jakými nikoliv. Děti většinou přiznaly, že rodiče jim zakazují kamarádit se s negroidními dětmi či že jim je tvrzeno, že přenášejí nemoci. Zajímavým faktem je, že zakazující rodiče nebyli ochotni přiznat, že by měli nějaký vliv na postoje dítěte k dětem jiné rasy. Byli přesvědčeni, že samy jejich děti se s nimi zkrátka bavit nechtějí. Autoři tvrdí, že dítě zpočátku zná zdroj, který má vliv na jeho postoj (tedy rodiče). Postupem času si jej však přestává uvědomovat a zůstávají jen dané postoje. Studie pochází z let, kdy byly předsudky vůči negroidnímu obyvatelstvu naprostou samozřejmostí. Věřím však, že i v dnešní době by se mnohde došlo k obdobným výpovědím dětí a výsledkům.

Rodríguez-García & Wagner se zabývali souvislostí mezi postoji rodičů a postoji jejich přibližně šestnáctiletých dětí. Ve výzkumu byla nalezena souvislost mezi mírou předsudků rodičů a jejich dětí. Obzvláště silná souvislost se prokázala u párů, kde rodič i dítě nepřisuzovali kontaktu s menšinami větší význam. Předpokládá se, že děti, které mají vlastní zkušenost s kontaktem s menšinami, si pak vytváří postoje vůči jejím členům samy a jsou méně ovlivněny předsudky rodičů než děti, u kterých k danému kontaktu nedochází (Rodríguez-García & Wagner, 2009).

Bird a kol. zkoumali převážně etnické postoje europoidních obyvatel vůči negroidním. Ačkoliv valná většina zkoumaných dospělých tehdy pocítovala antipatie vůči negroidnímu obyvatelstvu, na děti postoje rodičů velký vliv neměly. Autoři tento fakt vysvětlují tím, že europoidní dospělí měli vůči negroidním obyvatelům často ambivalentní postoje, a proto se nevytvořilo prostředí vhodné pro tvorbu stabilních etnických postojů a předsudků dětí (Bird, Monachesi & Burdick, 1952).

Aboud a Doyle rovněž nenašly významnou souvislost mezi etnickými postoji rodiče a dítěte. V jejich výzkumu se jednalo o děti ze 3. ročníku a jejich matky. Autorky však připouštějí, že rodiče mohou mít na postoje dětí nepřímý vliv prostřednictvím svého pohledu na cizí skupiny (Aboud & Doyle, 1996).

6 Metody měření etnických předsudků

6.1 Škála sociální (etnické) distance

Pro měření etnických postojů byla v minulém století vyvinuta a následně velmi široce používána tzv. škála sociální (či etnické) distance. Vytvořil ji americký psycholog a sociolog Emory Bogardus v roce 1924. Bogardus byl jedním z průkopníků v oblasti rasových a etnických předsudků a měl upřímný zájem o začlenění lidí z menšin do společnosti. Škála je jednodimenzionální (měří jen jeden jediný aspekt) a kumulativní, neboť její jednotlivé položky jsou odstupňované (od nejmenší míry předsudku po nejvyšší). Byla přeložena do mnoha jazyků a široce používána k měření předsudků vůči různým skupinám. Bogardus ji vyvíjel v době, kdy byly v Americe časté konflikty zapříčiněné imigrací a Američané viděli v negroidních občanech a dalších imigrantech hrozbu týkající se soutěže o práci, bydlení apod. (Wark & Galliher, 2007).

Škála sociální (etnické) distance obsahuje celkem 7 stupňů. U každého ze stupňů se člověk rozhoduje pro „ano“ či „ne“ na tvrzení: „Přijal/a bych člena daného etnika ochotně“:

*„do blízkého příbuzenství na základě sňatku
do mého klubu jako osobního kamaráda
jako souseda v ulici, kde bydlím
do zaměstnání, kde pracuji
jako občana mé vlasti
pouze jako návštěvníka mé vlasti
do své vlasti bych ho nepustil“ (Allport, 2004, 70).*

Bogardus začal tvorbu škály vymezením 61 sociálních vztahů, které byly rozřazovány do 7 hromádek dle míry sociální vzdálenosti. Toto rozřazení učinilo celkem 100 posuzovatelů z různých skupin a odlišného zázemí (např. kulturního). Pro každý sociální vztah se počítal průměr, dle kterého se položky seřadily (1 označovala nejtěsnější vztah, 61 nejvzdálenější). Z těchto 61 vztahů se vybral každý desátý, čímž vznikla ona sedmibodová škála (Bogardus, 1947).

Škála sociální (etnické) distance byla mnohokrát replikována. Rozsáhlý výzkum z nedávné doby byl zaměřený na sociální distanci vůči několika skupinám u vysokoškolských studentů v Americe. Ukázalo se, že stupeň sociální distance je výrazně ovlivňován několika základními faktory. Jsou jimi pohlaví, místo narození zkoumaných a jejich rodičů, rasa a ročník na vysoké škole. Dle autorů je důležité zohlednit i možné vnější

události, které se před administrováním vyskytly (například válečné konflikty či teroristické útoky) a které mohou výsledky výzkumu ovlivnit (Parrillo & Donoghue, 2013).

Podmínky používání škály, stejně jako její rizika a přednosti blíže popisují ve výzkumné části, neboť se těsně vztahují k metodologii výzkumu.

6.2 Další metody

Kromě škály sociální (etnické) distance existují i další metody k měření etnických předsudků. V dnešní době se k měření předsudků poměrně často využívá **IAT** („Implicit Association Test“). IAT se zaměřuje na implicitní předsudky a nejčastěji je administrován pomocí počítače. Na obrazovce jsou 2 určité kategorie (např. 2 rasové skupiny) a postupně se objevují různé znaky a vlastnosti. Proband má co nejrychleji přiřadit každý atribut k jedné z kategorií. Rychlost je zaručována pouhým stisknutím klávesy na klávesnici (Greenwald, McGhee, & Schwartz, 1998).

Social Dominance Orientation (SDO) je metoda k měření etnocentrismu a rasismu, což jsou oblasti, které s předsudky velmi úzce souvisí. Jedná se o dotazník se 16 položkami, jenž se zaměřuje na míru sociální dominance daného jedince. Snaží se zjistit pohled jedince na rovnost a nerovnost mezi skupinami. Probandovým úkolem je vyjádřit souhlas či nesouhlas s každou z položek (např. zda souhlasí s tvrzením, že *„žádná skupina by neměla ve společnosti dominovat“* nebo že *„některé skupiny lidí jsou prostě horší než jiné“*) (Pratto et al., 1994, 763).

Se zkoumáním předsudků souvisí i tzv. **F škála**, vytvořená Adornem a kol. (1950). Zaměřuje se především na měření autoritářských rysů osobnosti a tvoří ji 3 škály. Kromě škály PEC (politicko-ekonomický konzervatismus), jež vypovídá o míře konzervatismu daného jedince, je pro nás důležitá škála A (antisemitismus) a škála E (etnocentrismus). Škála A se v původním znění zaměřuje na předsudky vůči Židům a škála E na etnocentrické ladění osobnosti, které je typické nadřazováním vlastní etnické skupiny nad skupiny ostatní. U každé škály jsou uvedena různá stanoviska, u kterých má proband určit stupeň souhlasu či nesouhlasu.

6.3 Metody měření etnických předsudků u dětí

K měření etnických postojů a předsudků u dětí bylo vyvinuto a použito mnoho různých nástrojů. Uvědomováním si etnických rozdílů se zabývaly již zmíněné výzkumy s panenkami (Clark & Clark, 1947) či s „loutkovým představením“ (Banks & Rompf,

1973). Další výzkumy zjišťovaly, které skupině lidí děti přisoudí určité vlastnosti. Ve výzkumu Blaka a Dennise (1943) děti přiřazovaly 60 vlastností buď europoidní, nebo negroidní skupině lidí (nebo měly k dispozici i možnost, že mezi nimi v daném rysu není rozdíl a že neví). Pak se rozhodovaly například, kdo je více veselý, krutý nebo kdo se zabývá více denním sněním.

Dle některých autorů mohou být metody měření předsudků orientované buď na **postoje** dětí vůči určité skupině lidí, nebo na jejich **chování** vůči ní (Tredoux, Noor, & Paulo, 2009).

Zelig's Intergroup Attitudes Test je metoda, která se zaměřuje na postoje vůči vybraným skupinám. V mnohém je podobná Bogardusově škále sociální (etnické) distance. Jedná se o metodu, kterou jsme využili v našem výzkumu. Více popsána proto bude ve výzkumné části (Zeligs, 1948).

Na postoje zaměřená metoda je také například **PRAM II** („Preschool Racial Attitude Measure II“), pomocí které se dítěti předkládají obrázky s europoidními a negroidními postavami a na základě různých adjektiv mezi nimi vybírá (která z postav je dobrá, hezká, zlá apod.). Tato metoda je nejefektivnější u předškolních dětí či nejnižších stupňů základní školy (Williams, Best, & Boswell, 1975).

Velmi podobnou metodou je **MRA** („Multi-response Racial Attitude“). Její velkou výhodou je, že dítěti umožňuje veškerá adjektiva a měřené znaky přiřadit více než jen jedné etnické skupině. Průběh MRA vypadá tak, že před dítětem jsou 3 krabičky (kdy každá je určena jedné etnické skupině) a s dítětem se postupně prochází 24 různých znaků, které jsou reprezentovány kartičkami. Pro každý znak jsou 3 kartičky, které dítě může přiřadit jedné, dvěma nebo všem třem skupinám (Aboud & Doyle, 1996).

Rovněž existuje **dětská verze IAT** se snazším ovládním a za účasti pomocné dospělé osoby (Greenwald, McGhee, & Schwartz, 1998).

Chování dítěte se může zjišťovat pomocí předkládání různých situací a příběhů a výpověďmi dítěte, jak by se v konkrétním případě chovalo. Významné je i samotné pozorování interakce dítěte s členy dané skupiny. V pozorování se nejčastěji využívá hry, ve které se výzkumníci zaměřují například na čas, který dítě tráví s určitými dětmi, negativní situace, konflikty či spolupráci (Tredoux, Noor, & Paulo, 2009).

7 Etnické předsudky v České republice

V České republice jsou zřejmě nejčastěji zmiňovanou menšinou Romové. Téměř denně můžeme i na velmi navštěvovaných internetových stránkách najít témata související s romskou menšinou (aktuálně např. téma strategie integrace Romů). Vzhledem k tomu, že v Aši sama slýchávám nejméně reakce týkající se právě romské menšiny, z nichž většina je negativní, je důležité zmínit alespoň minimum o postojích Čechů vůči Romům. Velká část výzkumů, které byly na téma etnických předsudků v České republice provedeny, se navíc zaměřuje právě na romskou menšinu.

Dle Fawna (2001) byli obyvatelé dnešní České republiky ještě v nedávné minulosti považováni za velmi tolerantní (i díky tolerantnímu postoji vůči minoritám po první světové válce či díky sametové revoluci). Představu Čechů jakožto tolerantních lidí však narušily právě jejich postoje vůči Romům. Dle Fawna běžný Čech věří, že se Romové odmítají přizpůsobit běžným standardům a hodnotám většinové společnosti a jejich životní styl je pro okolí naopak destruktivní (lenost, krádeže...). Časté je také přesvědčení, že Romové zneužívají sociální pomoci poskytované státem (např. sociálních dávek). U některých jedinců rozhořčení vede k diskriminaci, ale i k fyzickým útokům. Příkladem diskriminace mohou být někteří majitelé barů, kteří si nad vstup do podniku dají ceduli s nápisem, který jasně zakazuje vstup Romům. Podobný případ se před pár lety vyskytl i v Aši, kdy nad dveřmi jedné diskotéky visela cedule s nápisem „Only for white“ („Jen pro bílé“). Jindy se však jedná o agresivní a násilné činy. Před třemi lety v Aši dva muži hodili zápalné lahve na ubytovnu, ve které bydlely i dvě romské rodiny. Ke zranění nedošlo. Později se zjistilo, že se jednalo o členy neonacistické organizace (Votavová, J., 9. února 2015). Zřejmě tedy není pochyb, že se jednalo o rasisticky motivovaný útok.

To vše je většinou aktivita jednotlivců či menších skupin. Zarážející je diskriminace na politické úrovni. Některé veřejné výroky politiků odporují určitým morálním standardům, ale i základním lidským právům. Všeobecná deklarace lidských práv uvádí, že „*všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovni v důstojnosti i právech*“ (Všeobecná deklarace lidských práv, 10. prosince 1948). Proti tomuto stojí výrok Miroslava Sládka: „*Cikáni by měli být trestně odpovědní již od narození, neboť to je jejich největší zločin*“ (Kostlán, F., 26. června 2013). Dle autora i policie a soudy nepřistupovaly k rasově motivovaným činům mnohdy adekvátně a bylo možno v jejich výkonech najít předsudky či diskriminaci. Často zmiňovaným problémem je i cílené segregování romských dětí do určitých škol, kdy mnohdy to jsou navíc školy speciální (Fawn, 2001).

Sociologický ústav AV ČR v únoru roku 2015 provedl výzkum týkající se vztahu Čechů k národnostním skupinám, které se vyskytují na území České republiky. Celkem 1069 respondentů hodnotilo jednotlivé skupiny pomocí pětibodové škály (1 = velmi sympatičtí; 5 = velmi nesympatičtí). Nejpriznivěji Češi hodnotí pochopitelně Čechy samotné a Slováky. Výrazné antipatie projeví Češi k Rusům, Ukrajincům, Rumunům, Albáncům a Arabům. Nejvíce antipatií Češi chovají vůči Romům (Sociologický ústav AV ČR, 6. března 2015).

V roce 2001 byl v Olomouci proveden výzkum s respondenty z řad studentů. Výzkum prokázal, že u studentů fakulty tělesné kultury a lékařské fakulty se objevuje vyšší distance vůči Romům než u studentů teologické a filozofické fakulty. Ve výzkumu byla použita upravená Bogardusova škála sociální (etnické) distance. Výzkumníci nahradili některé položky jinými a vyměnili pořadí položek od nejméně intimním k intimnějším. Konkrétně se ptali, zda by daný jedinec přijal Roma za: občana, televizního hlasatele, úředníka, spolupracovníka, souseda, přítele a životního partnera. Zajímavé bylo zjištění, že mnozí, kteří by přijali Roma za přítele, by jej nepřijali za souseda. To je proti kumulativnímu charakteru Bogardusovy škály, neboť dle ní, kdo přijme druhého jako přítele, by jej měl teoreticky přijmout i jako souseda. Autoři tento jev vysvětlují tím, že přítele si člověk může zvolit sám, ale souseda nikoliv. Zároveň se může jednat o dva možné druhy vnímání Romů – je rozdíl mezi Romem, který by byl můj přítel a Romem, který by byl můj soused (Ryšavý, 2003).

Témata související s romskou menšinou se vyskytují v mnohých pracích, včetně těch diplomových. Jitka Medunová ve své diplomové práci například zjistila, že v sociální (etnické) distanci vůči některým národnostním menšinám je rozdíl mezi odbornou a neodbornou veřejností (Medunová, 2012).

Klára Dobiášová (2008) zaměřila svou diplomovou práci na výzkum etnických předsudků u dětí. Děti se vyjadřovaly celkem ke 4 etnickým skupinám, které autorka nazvala takto: „*Asiaté, černoši, Romové a běloši*“ (Dobiášová, 2008, 57). Na základě 12 předkládaných fotografií dítě odpovídalo na různé otázky (např. zda už někoho takového vidělo) či plnilo úkoly (roztřídit fotografie dle toho, jak si jsou děti na nich podobné nebo vybrat ty, se kterými by se chtělo kamarádit). Děti mezi 5 a 8 lety si byly vědomy své etnické příslušnosti a za kamarády preferovaly děti „vlastní rasy“. Nevyskytly se však žádné projevy nadřazenosti či ohrožení vůči dětem jiného etnika. Autorka závěr studie shrnuje slovy, že ve věku od 5 do 8 let se předsudky u dětí neprojeví (Dobiášová, 2008).

VÝZKUMNÁ ČÁST

8 Výzkumný problém, cíle výzkumu a hypotézy

Výzkum se zaměřuje na etnické předsudky dětí, které navštěvují školu v Aši, na etnické předsudky jejich rodičů a na případnou souvislost mezi nimi. Jak jsem již popsala v teoretické části, otázkou vztahu mezi etnickými předsudky dětí a jejich rodičů se zabývali mnozí výzkumníci, avšak výsledky jejich výzkumů jsou plné rozporů. Někteří autoři tvrdí, že mezi etnickými předsudky dětí a rodičů je souvislost (Rodríguez-García & Wagner, 2009; Verkuyten, 2002), jiní autoři žádný vztah nenašli (Aboud & Doyle, 1996; Bird, Monachesi & Burdick, 1952). V následujících kapitolách popíši především výzkumné cíle, metodologii výzkumu, statistické zpracování, výsledky výzkumu či etické aspekty výzkumu.

Za hlavní cíle výzkumu můžeme považovat cíle následující:

1. Zmapovat míru etnických předsudků u dětí, které navštěvují 4. třídu na ZŠ v Aši.
2. Zmapovat míru etnických předsudků u rodičů dětí, které navštěvují 4. třídu na ZŠ v Aši.
3. Prozkoumat vztah mezi mírou etnických předsudků dítěte a jeho rodiče.

Dílčí cíle výzkumu jsou:

4. Zjistit, zda existuje rozdíl v míře etnických předsudků v závislosti na pohlaví.
5. Prozkoumat vztah mezi etnickou příslušností ke konkrétní skupině a mírou etnických předsudků vůči této skupině a skupinám jiným.
6. Analyzovat vztahy mezi frekvencí kontaktu s vybranými skupinami a mírou etnických předsudků vůči nim.
7. Prozkoumat vztah mezi dosaženým vzděláním rodiče a mírou etnických předsudků.

Na základě výše zmíněných výzkumných cílů jsem formulovala následující hypotézy:

H1: Existuje signifikantní souvislost mezi počtem bodů určujících míru etnických předsudků u dětí a počtem bodů určujících míru etnických předsudků u jejich rodičů.

H2: Existuje signifikantní rozdíl v počtu bodů určujících míru etnického předsudku u dívek a chlapců.

H3: Existuje signifikantní rozdíl v počtu bodů určujících míru etnického předsudku u žen a mužů.

H4: Existuje signifikantní souvislost mezi etnickou příslušností dětí ke konkrétní skupině a nižším počtem bodů určujících míru etnických předsudků vůči této skupině.

H5: Existuje signifikantní souvislost mezi etnickou příslušností rodičů ke konkrétní skupině a nižším počtem bodů určujících míru etnických předsudků vůči této skupině.

H6: Existuje signifikantní souvislost mezi frekvencí kontaktu dětí s vybranými skupinami a body určujícími míru etnických předsudků vůči nim.

H7: Existuje signifikantní souvislost mezi frekvencí kontaktu rodičů s vybranými skupinami a body určujícími míru etnických předsudků vůči nim.

H8: Existuje signifikantní souvislost mezi dosaženým stupněm vzdělání u rodičů a počtem bodů, které určují míru etnických předsudků.

9 Metodologie výzkumu

K výzkumu etnických předsudků lze využít jak kvantitativního, tak kvalitativního přístupu. Vzhledem k zaměření výzkumu a výzkumným cílům a po zhodnocení možností realizace jsem se rozhodla pro přístup kvantitativní s využitím dotazníků. Mnou použitý dotazník pro rodiče byl sestaven na základě Bogardusovy škály sociální (etnické) distance a dotazník pro děti se opírá o metodu Zeligsové. Obě metody přiblížím v následující podkapitole „Metody získávání dat“.

9.1 Metody získávání dat

K měření míry etnických předsudků jak dospělých, tak dětí jsem neměla k dispozici žádné standardizované metody. Inspirovala jsem se metodami původně zahraničními a vytvořila dva druhy dotazníků – jeden pro rodiče, druhý pro děti. Dotazník pro rodiče byl konstruován na základě často využívané Bogardusovy škály sociální (etnické) distance, jež byla v minulosti použita i v České republice. Příkladem nám může být již zmiňovaný výzkum realizovaný v roce 2001, ve kterém byly některé položky Bogardusovy škály upraveny (Ryšavý, 2003). Já jsem se rozhodla využít původního konceptu, vytvořeného Bogardusem. Dotazník pro děti byl inspirován metodou Zeligsové „Zelig’s Intergroup Attitudes Test“. Obě metody se zaměřují na postoje vůči různým skupinám (které libovolně vybírá výzkumník dle potřeb výzkumu) a může se dle nich zjistit míra sociální (etnické) distance, kterou ve výzkumu považuji za ukazatel míry etnických předsudků. Taktéž jsou obě postaveny na stejném principu, včetně principu skórování.

Jak jsem již popsala v teoretické části, škála sociální distance obsahuje 7 stupňů. U každého z nich jedinec vyjadřuje „ano“ či „ne“ na tvrzení: „Přijal/a bych člena daného etnika ochotně:“

*„do blízkého příbuzenství na základě sňatku
do mého klubu jako osobního kamaráda
jako souseda v ulici, kde bydlím
do zaměstnání, kde pracuji
jako občana mé vlasti
pouze jako návštěvníka mé vlasti
do své vlasti bych ho nepustil“ (Allport, 2004, 70).*

Škála sociální distance klade důraz na pocitové reakce vůči jiným osobám či skupinám. Dle Bogarda (1947) pocity vypovídají více než vše ostatní (kromě samotného chování) velmi mnoho o postojích člověka. Ve škále sociální (etnické) distance je důležité,

aby lidé dali na svou první pocitovou reakci, vyplňovali otázky rychle a vyplňování nepřerušili. V hlídání času může pomoci sám zadavatel dotazníku tím, že bude s respondenty číst jednu položku za druhou a na odpověď dá přibližně 3 sekundy. Rovněž je dle Bogarda nutné, aby dotazování bylo anonymní. Tyto podmínky byly ve výzkumu zohledněny. Bogardus věří, že škála sociální (etnické) distance neměří jen názory člověka, ale právě i jeho postoje. A pokud ne postoje samotné, tak něco jim velmi podobné.

Poměrně běžná je inkonzistence v přijetí či nepřijetí určité skupiny. Člověk například nechce, aby pracoval s člověkem z dané skupiny (4. stupeň), ale přijal by ho za souseda (3. stupeň). Předpoklad, že přijal-li by jedinec daného člověka jako souseda, měl by ho přijmout i jako kolegu, pramení z kumulativního charakteru škály sociální (etnické) distance. Dle ní přijetí souseda vyjadřuje nižší míru předsudků než přijetí kolegy a mělo by v sobě mít zahrnutý právě i 4. stupeň (Bogardus, 1947).

Dotazník určený pro děti byl inspirován metodou Zeligové (1948) „Zelig’s Intergroup Attitudes Test“. Obsahuje 7 pojmů a princip je stejný jako u Bogardovy škály sociální (etnické) distance. U jednotlivých skupin se jedinec rozhoduje, zda by s člověkem z dané skupiny navázal vztah v každé ze 7 variant. Výhodou této metody je především vyšší srozumitelnost pro děti. V našem případě se pak vlastně jedná o dětskou verzi Bogardusovy škály sociální (etnické) distance.

Jak jsem zmínila výše, položky pro děti byly upraveny, aby pro ně byly srozumitelnější. V tabulce níže je uveden pro každou položku anglický výraz a český překlad, který byl v dotazníku použit.

Tabulka 1 – Položky škály pro děti v anglickém a v českém jazyce

	Položka v anglickém jazyce	Položka v českém jazyce
1)	Cousin	Bratranec nebo sestřenice
2)	Chum	Přítel
3)	Roommate	Člen domácnosti
4)	Playmate	Kamarád na hraní
5)	Neighbor	Soused v ulici
6)	Classmate	Spolužák
7)	Schoolmate	Člen školy

9.2 Výzkumný soubor

Rozhodla jsem se do výzkumu zařadit děti ze 4. ročníků všech tří základních škol v Aši, ve kterých se nacházejí děti ve věku kolem 9 – 10 let. V první části práce jsem popsala několik teorií, které se týkají prvních předsudků u dětí a následného vývoje předsudků. Jednotlivé teorie se v mnohém výrazně liší, nicméně ve výzkumu vycházím z předpokladu, že u dětí tohoto věku předsudky krystalizují (Nesdale & kol., 2005) a děti se již řídí vlastním přesvědčením, nikoliv stereotypy (Augoustinos & Rosewarne, 2001). Výzkumný soubor dětí vznikl na základě totálního výběru. Oslovila jsem vedení všech 3 ašských základních škol a všichni ředitelé a ředitelky s provedením dotazníkové studie souhlasili. Na každé škole se nacházejí 2 třídy 4. ročníku. Do všech 6 tříd dochází celkem 122 dětí, což je zároveň velikost naší populace dětí, pro kterou můžeme vyslovit výsledky výzkumu. Vzhledem k tomu, že údaje každého dítěte se párují s jedním z rodičů, potenciální počet rodičů ve vzorku tvoří 122 jedinců.

Je pochopitelné, že velikost výběrového souboru je mnohem nižší. Nyní rozvedu důvody mortality ve výzkumu:

1. Ne všichni rodiče dorazili k třídním schůzkám.
2. Ne všichni rodiče souhlasili s vlastní účastí na výzkumu.
3. Ne všichni rodiče dali souhlas k zapojení jejich dítěte do výzkumu.
4. Ne všechny dotazníky vyplněné rodiči mohly být zařazeny do analýzy.
5. Ne všechny děti byly v den dotazování přítomny ve škole.
6. Některé údaje nebylo možno spárovat vzhledem k chybnému vytvoření kódu.

Po všech úpravách se v našem výběrovém souboru vyskytuje celkem 102 jedinců – 51 dětí a 51 rodičů. Pro lepší představu uvádím tabulku, ve které nalezneme celkový počet žáků v jednotlivých školách a třídách a počet žáků z těchto tříd zařazených do analýzy.

Tabulka 2 – Celkový počet žáků dle škol a tříd a počet žáků zařazených do analýzy

Název školy	Třída	Počet dětí celkem	Počet dětí zařazených do analýzy
Hlávkova	4. A	19	8
Hlávkova	4. B	16	5
Kamenná	4. A	25	9
Kamenná	4. B	26	14
Okružní	4. A	17	7
Okružní	4. B	19	8
Celkem		122	51

Z tabulky č. 3 pak můžeme vyčíst, že dotazník vyplnilo 94 rodičů a 94 dětí. Z 94 rodiči vyplněných dotazníků jich mohlo být využito 77. Všechny dětmi vyplněné dotazníky bylo možno teoreticky zahrnout do analýzy. Z toho vyplývá, že následná mortalita byla způsobena nemožností spárovat údaje některých dětí s údaji jejich rodičů.

Tabulka 3 – Proces mortality

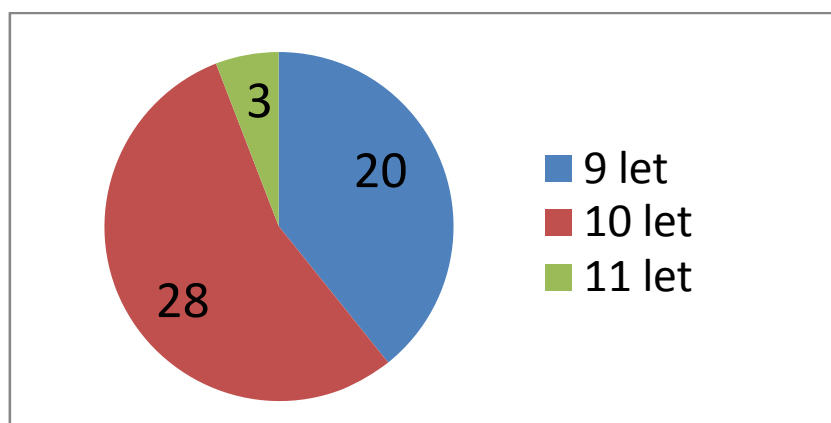
Škola	Třída	Počet rodičů, kteří vyplnili dotazník	Počet rodičů, jejichž dotazník mohl být zařazen do analýzy	Počet dětí, které vyplnily dotazník	Výsledný počet párů
Hlávkova	4. A	13	12	14	8
Hlávkova	4. B	10	10	12	5
Kamenná	4. A	16	11	20	9
Kamenná	4. B	24	23	23	14
Okružní	4. A	12	8	9	7
Okružní	4. B	19	13	16	8
Celkem		94	77	94	51

9.2.1 Charakteristiky vzorku

Ve vzorku dětí se nachází 31 dívek a 20 chlapců. Ve vzorku rodičů pak jasně převažují ženy, kterých je 48, kdežto muži jsou jen 3.

Věk dětí se pohybuje mezi 9 – 11 lety. Průměrný věk ve vzorku dětí činí 9, 67 roku se směrodatnou odchylkou (SD) = 0,59. Průměrný věk rodičů se nachází na hodnotě 39, 04 let (SD = 7, 84) a medián na hodnotě 39. Minimální hodnota věku rodičů je 28 let a maximální hodnota 74 let.

Graf 1 – Věk dětí ve výzkumu

U rodičů jsme zjišťovali rovněž úroveň dosaženého vzdělání. V tabulce č. 4 si můžeme povšimnout, že v souboru rodičů se nachází nejvíce lidí se středoškolským vzděláním s maturitou a se středoškolským vzděláním s výučním listem. Jako třetí nejčastější stupeň vzdělání se ukázalo základní dokončené. Následovalo vzdělání vysokoškolské a základní nedokončené. S vyšším odborným vzděláním se ve vzorku nenalézají ani jeden respondent.

Tabulka 4 – Stupeň vzdělání rodičů zapojených do výzkumu

Stupeň vzdělání	Počet jedinců
Základní nedokončené	1
Základní dokončené	7
Střední s výučním listem	17
Střední s maturitou	21
Vyšší odborné	0
Vysokoškolské	5
Celkem	51

Co se etnické příslušnosti týče, valná většina respondentů jsou Češi. U dětí se k české příslušnosti hlásí 47 jedinců a u rodičů 45. Ve výzkumu se vyskytli rovněž zástupci skupiny vietnamské, ukrajinské, mongolské a v případě rodičů i skupiny německé, srbské a slovenské. Tabulky č. 5 a č. 6 nám poskytují bližší informace o etnické příslušnosti respondentů.

Tabulka 5 – Děti – Etnická příslušnost

Etnická příslušnost	Počet dětí v dané kategorii
Česká	47
Vietnamská	2
Ukrajinská	1
Mongolská	1
Celkem	51

Tabulka 6 – Rodiče – Etnická příslušnost

Etnická příslušnost	Počet rodičů v dané kategorii
Česká	45
Vietnamská	1
Ukrajinská	1
Mongolská	1
Německá	1
Srbská	1
Slovenská	1
Celkem	51

9.3 Procedura získávání dat

Celý proces získávání dat začal na podzim roku 2014 a skončil v únoru 2015. Zahrnuje do něj především přípravu dotazníků, pilotní studii, kontaktování škol a samotný sběr dat.

9.3.1 Příprava dotazníků

Počátkem října jsem se zaměřila na tvorbu dotazníků, které jsem ve výzkumu použila. Jednalo se o poměrně dlouho trvající část přípravy výzkumu, neboť použité metody nejsou standardizované a bylo třeba realizovat několik kroků. U dotazníku pro děti bylo nutné přeložit metodu z anglického do českého jazyka. To se však neukázalo jako příliš problematické díky poměrně srozumitelnému významu pojmů v angličtině (pouze bylo třeba najít nejvhodnější ekvivalent pro sedm anglických pojmů – viz s. 31). Dále se připravily informované souhlasy pro rodiče, kterými stvrzovali, že souhlasí s účastí svého dítěte ve výzkumu. Důležité bylo vytvořit systém kódování, který zaručuje jak anonymitu rodiči i dítěti, tak možnost spárování hodnot z obou dotazníků. Kód obsahuje 4 písmena a je tvořen složením prvních dvou písmen křestního jména matky a prvních dvou písmen křestního jména dítěte. S přípravou dotazníků souvisí i tvorba jednotlivých položek a jejich seskupení do baterií, zvážení etických otázek a tvorba konečné podoby dotazníku. Rovněž byl předběžně domluven způsob administrace dotazníků pro děti (během jedné vyučovací hodiny) a pro rodiče (s využitím třídních schůzek).

9.3.2 Pilotní studie

Před samotným zahájením sběru dat bylo nezbytně nutné provést pilotní studii. Jednalo se především o otázku, jak děti porozumí vytvořenému dotazníku. Aby byla

zohledněna možnost, že se ve vzorku vyskytují děti na úrovni odpovídající mladšímu věku, byly do pilotní studie zařazeny děti mladší, než jsou děti ve výzkumném souboru. Konkrétně se jednalo o děti ze 3. třídy ZŠ. Pilotní studie přinesla důležité poznatky. Až na následující dvě zjištění se při vyplňování dotazníku nevyskytly žádné problémy. Děti ze 3. třídy dotazníku porozuměly a byly schopné jej samostatně vyplnit.

První zjištění se týká materiální podoby dotazníku. Jednotlivé listy byly sešité jen jednou sponkou, což pro děti bylo nepřehledné. Listy neobratně otáčely a nemohly se v textu zorientovat. Stalo se také, že některou stranu vynechaly. Proto jsem pomocí dvou sponek vytvořila sešitovou formu dotazníku, která byla pro děti mnohem srozumitelnější.

Druhou důležitou informací bylo, že některé děti nerozuměly slovu „Rom“. Když však jiné dítě řeklo, že to jsou „cikáni“, děti pochopily význam pojmu. Tuto zkušenost jsem vzala v potaz a během administrace dotazníku jsem se třídy dětí nejprve zeptala, zda ví, o koho se jedná v každé z 6 možností (Američan, Čech, Němec, Rom, Rus, Vietnamec). Pokud některé dítě vyjádřilo neznalost, ptala jsem se, zda některé z ostatních dětí může spolužákovi daný pojem objasnit. V každém případě se ve třídě našlo dítě, které pojem vysvětlilo či se přihlásilo samo dítě z dané skupiny a s úsměvem řeklo „To jsem třeba já!“.

9.3.3 Kontaktování vedení škol a sběr dat

Již během fáze přípravy dotazníku jsem kontaktovala vedení jednotlivých škol v Aši. Všichni ředitelé a ředitelky s provedením výzkumu souhlasili. Domluvili jsme se nejprve na administraci dotazníků pro rodiče na třídních schůzkách. Na ZŠ Okružní a ZŠ Hlávkova se konaly třídní schůzky individuální, při kterých rodiče dochází ke konzultaci jednotlivě. Jelikož se na obou školách nacházejí dvě čtvrté třídy, bylo nutné vyhledat spolupracovníka, který byl obeznámen s etickými aspekty a podmínkami a procesem administrace. Každý jsme se pak věnovali rodičům jedné třídy na dané škole. Na ZŠ Kamenná jsem byla nucena zvolit alternativní postup, neboť třídní schůzky, na kterých jsme měli administrovat dotazník rodičům, musely být zrušeny. Dotazníky proto byly poslány rodičům po dětech. Metoda použitá v dotazníku pro rodiče však klade důraz na okamžité pocitové reakce a na rychlost vyplňování, která při administraci na prvních dvou školách byla námi podporována. Tento fakt byl zohledněn při analýze dat a dále se mu budeme věnovat v kapitole o výsledcích výzkumu. Administrace dotazníků u dětí proběhla na všech třech školách stejným způsobem, vždy během necelé jedné vyučovací hodiny.

9.4 Etické problémy a způsob jejich řešení

Před samotným výzkumem jsem se pečlivě zamyslela nad etickými zásadami výzkumu. Zvážila jsem možné etické problémy, které by během výzkumu mohly nastat a snažila jsem se na ně co nejlépe připravit či jim úplně předejít.

Naprostou samozřejmostí byla anonymita dat, neboť každý pár „rodič – dítě“ si vytvořil svůj vlastní kód. Účastníci byli informováni o účelu výzkumu, dobrovolnosti i možnosti neodpovídat na pro ně nepříjemné otázky. Rodičům byla nabídnuta i možnost zaslání výsledků výzkumu. Děti na konci dotazování získaly drobnou odměnu.

Neopomenuli jsme ani ochranu osobních údajů. Údaje získané z dotazníků slouží výhradně k tvorbě bakalářské práce a případně odborných textů.

Všichni účastníci projevili souhlas s účastí ve výzkumu. Jelikož se náš výzkum zaměřil na práci s dětmi, bylo nutné dbát na etické zásady s tím spojené a zajistit i informovaný souhlas rodičů. Ve dvou ze tří škol v Aši rodiče již v minulosti podepsali informované souhlasy s veškerými výzkumy, prováděnými na dané škole. V obou případech tedy nebylo nutné rodičům spolu s dotazníky rozdávat informované souhlasy. Na třetí škole jsme nejprve museli získat informované souhlasy od rodičů a až poté bylo možné administrovat dotazníky dětem, jejichž rodič s dotazováním svého dítěte souhlasil.

10 Výsledky (popis a interpretace)

Data z dotazníků byla zpracovávána pomocí programů MS Excel a STATISTICA. V této kapitole se seznámíme s výsledky, kterých bylo dosaženo prostřednictvím Pearsonova a Spearmanova korelačního koeficientu a t-testů.

Nejprve popíší proces výpočtu míry sociální (etnické) distance jedince vůči určité skupině. Bogardusova škála je odstupňovaná od nejméně intimního vztahu po vztah nejméně intimní. Jelikož byla konstruována takovým způsobem, že její jednotlivé stupně by měly mít mezi sebou stejné rozestupy, jedná se o škálu ordinální. Za každou negativní odpověď probanda, která znamená, že by člena určité skupiny do daného vztahu nepřijal, proband získá určitý počet bodů. Počet těchto bodů se odvíjí od úrovně vzdálenosti vztahu. Čím je vztah vzdálenější, tím více bodů za jeho odmítnutí je. Nepřijetí člověka u nejbližší položky (u dětí je to člen školy a u rodičů možnost, že by daného člověka do země nepustil) odpovídá 7 bodům. U každé etnické skupiny se pak body sečtou a dávají míru sociální (etnické) distance vůči dané skupině a tedy míru předsudků. Sečtením bodů distance pro všechny skupiny se pak vytvoří celkový počet bodů určujících celkovou míru sociální (etnické) distance a tedy celkovou míru předsudků.

Během výzkumu se poslední položka škály pro rodiče („Do mé vlasti bych ho nepustil“) ukázala jako problematická. Je totiž oproti ostatním položkám formulována záporně a mnozí rodiče prohodili možnost „Ne“ za možnost „Ano“ a naopak. Z toho důvodu případné body poslední položky nejsou řazeny do analýzy. Pro větší přesnost byl sedmý stupeň škály vynechán i při zpracovávání dat z dotazníků pro děti. Po této úpravě jsem pracovala tedy se škálou šestistupňovou, a proto byl maximální možný počet bodů distance k jedné skupině 21 bodů (matematicky: $1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6$).

Následující tabulky nám přehledným způsobem poskytují data o průměrných bodech sociální (etnické) distance vůči jednotlivým etnickým skupinám. Rovněž v nich najdeme nejnižší udělenou hodnotu (minimum), nejvyšší hodnotu (maximum) a směrodatnou odchylku (SD).

Tabulka 7 – Děti – Průměrná míra sociální (etnické) distance vůči vybraným skupinám

	Průměr	Minimum	Maximum	SD
Američan	7,55	0,00	21,00	4,63
Čech	0,76	0,00	9,00	1,85
Němec	9,12	0,00	21,00	6,59
Rom	13,39	0,00	21,00	7,06
Rus	10,14	0,00	21,00	6,62
Vietnamec	6,51	0,00	21,00	5,79

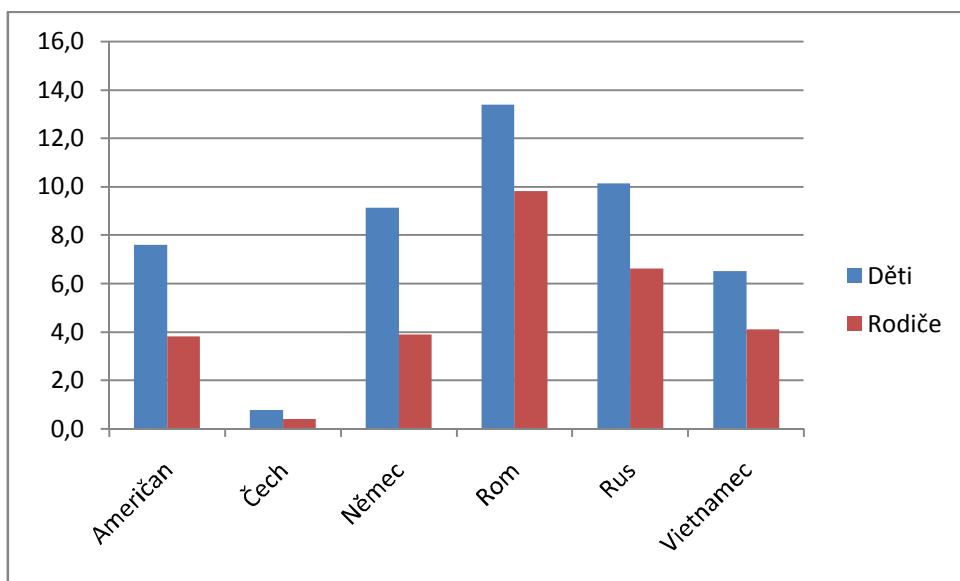
Z tabulky č. 7 je patrné, že nejnižší průměrnou míru sociální (etnické) distance děti vykazují vůči Čechům. Druhou nejmenší pak vůči Vietnamcům, ale odstup mezi těmito hodnotami je značný. Naopak nejvíce se děti distancují od Romů. Ve všech kategoriích kromě Čechů se vyskytuje maximální možná míra distance, vyjádřená 21 body, ale u skupiny Čechů maximum tvoří pouze 9 bodů.

V tabulce č. 8 si můžeme povšimnout, že průměrná míra sociální (etnické) distance je u rodičů nižší než u dětí, a to u každé skupiny. Nejméně se rodiče distancují opět od Čechů a nejvíce od Romů. Přehledné porovnání distance rodičů a dětí nám poskytuje graf č. 2.

Tabulka 8 – Rodiče – Průměrná míra sociální (etnické) distance vůči vybraným skupinám

	Průměr	Minimum	Maximum	SD
Američan	3,84	0,00	21,00	6,29
Čech	0,35	0,00	11,00	1,74
Němec	3,86	0,00	21,00	6,28
Rom	9,75	0,00	21,00	8,38
Rus	6,59	0,00	21,00	7,40
Vietnamec	4,12	0,00	21,00	5,77

Graf 2 – Průměrná míra sociální (etnické) distance vůči vybraným skupinám u dětí a rodičů

V dotazníku jsem se probandů ptala i na frekvenci kontaktu s vybranými skupinami. Děti se kromě Čechů nejčastěji setkávají s Vietnamci (31 dětí každý den) a s Romy (12 dětí každý den). Naopak nejméně se stýkají s Američany (49 dětí uvádí možnost „Zřídka nebo vůbec“) a Rusy (41 dětí zřídka nebo vůbec). Poměrně zajímavé jsou údaje o frekvenci kontaktu s romskou menšinou. Ačkoliv 12 dětí se s Romy setkává každý den, 29 dětí zvolilo možnost „Zřídka nebo vůbec“. Údaje o frekvenci setkání dětí s vybranými skupinami nám zobrazuje následující tabulka. V levém sloupci jsou možné odpovědi na otázku, jak často se s členy daných skupiny setkávají. Do těchto možností byla zařazena i odpověď „Patřím do této skupiny“, se kterou se objevil problém. Často respondenti totiž váhali, zda zaškrtnout právě možnost „Patřím do této skupiny“ nebo „Každý den“.

Tabulka 9 – Děti – Frekvence kontaktu s vybranými skupinami

Četnosti frekvence kontaktu	Američan	Čech	Němec	Rom	Rus	Vietnamec
Každý den	1	30	8	12	1	31
Vícekrát za týden	1	0	10	5	0	8
1x týdně	0	0	12	2	5	2
Méně než 1x týdně	0	0	9	3	4	2
Zřídka nebo vůbec	49	0	12	29	41	6
Patřím do této skupiny	0	21	0	0	0	2
Celkem	51	51	51	51	51	51

Jak můžeme vidět v tabulce č. 10, rodiče se častěji než děti setkávají především s Němci, Romy a Rusy. To dokládá i fakt, že možnost „Zřídka nebo vůbec“ volilo u těchto skupin méně rodičů než dětí. Největší nárůst u možnosti „Každý den“ je vidět u skupiny Romů.

Tabulka 10 – Rodiče – Frekvence kontaktu s vybranými skupinami

Četnosti frekvence kontaktu	Američan	Čech	Němec	Rom	Rus	Vietnamec
Každý den	1	42	14	31	4	29
Vícekrát za týden	1	0	22	10	6	13
1x týdně	1	1	5	4	5	6
Méně než 1x týdně	0	1	6	3	18	2
Zřídka nebo vůbec	48	0	3	3	18	1
Patřím do této skupiny	0	7	1	0	0	0
Celkem	51	51	51	51	51	51

V kapitole „Kontaktování vedení škol a sběr dat“ jsem se zmínila o nečekaném zrušení třídních schůzek na jedné škole, na kterých měla proběhnout administrace dotazníků rodičům. Vzhledem k této události nebylo možné u rodičů dodržet standardní postup sběru dat. Vyplňování dotazníků doma však nemohlo být kontrolováno, jako tomu bylo u dvou zbývajících škol a jak předpokládá postup administrace škály sociální (etnické) distance. Z tohoto důvodu jsem se zaměřila na otázku, zda je rozdíl v naměřené míře předsudků u rodičů, kteří vyplňovali dotazník v naší přítomnosti a v omezeném čase a u rodičů, kteří jej vyplňovali sami.

Pomocí t-testu bylo zjištěno, že mezi oběma skupinami rodičů není významný rozdíl, což nám dokládá i tabulka č. 11.

Tabulka 11 – Porovnání míry předsudků rodičů v závislosti na způsobu administrace dotazníků

	Kontrolovaná administrace	Nekontrolovaná administrace	t	sv	p
Celková míra předsudků	29,68	27,09	0,33	49	0,74

10.1 Testování hypotéz

V následující kapitole se zaměřím na samotné testování hypotéz, ke kterému byl využit program STATISTICA.

Hypotéza H1: Existuje signifikantní souvislost mezi počtem bodů určujících míru etnických předsudků u dětí a počtem bodů určujících míru etnických předsudků u jejich rodičů.

K testování platnosti hypotézy H1 jsem využila Pearsonovu korelaci. Ukázalo se, že mezi mírou předsudků u dětí a mírou předsudků u rodičů se objevuje velmi slabá korelace kolem hodnoty $r(49) = 0,12$; $p < 0,05$, která není statisticky významná a **hypotézu H1 tedy zamítáme**. Můžeme říci, že neexistuje souvislost mezi počtem bodů určujících míru etnických předsudků u dětí a počtem bodů určujících míru etnických předsudků u jejich rodičů.

Hypotéza H2: Existuje signifikantní rozdíl v počtu bodů určujících míru etnického předsudku u dívek a chlapců.

Platnost hypotéz o rozdílu v počtu bodů určujících míru předsudku v závislosti na pohlaví (H2 a H3) byla ověřována pomocí t-testu. Co se týče vzorku dětí, nebyl nalezen signifikantní rozdíl v míře předsudků u dívek a chlapců, $t(49) = 0,26$; $p < 0,05$. **Zamítáme hypotézu H2** s tvrzením, že u dětí neexistuje rozdíl v počtu bodů určujících míru etnických předsudků v závislosti na pohlaví. Bližší informace spolu s průměrnými hodnotami u skupiny dívek a chlapců poskytuje tabulka č. 12.

Tabulka 12 – Děti – Míra předsudků u dívek a chlapců

	Průměr dívek	Průměr chlapců	t	sv	p
Celková míra předsudku	48,16	46,4	0,26	49	0,80

Hypotéza H3: Existuje signifikantní rozdíl v počtu bodů určujících míru etnického předsudku u žen a mužů.

V tabulce č. 13 si můžeme povšimnout určitého rozdílu v průměrných hodnotách míry předsudků u žen a mužů. Ani u rodičů však pomocí t-testu nebyl nalezen statisticky významný rozdíl v míře předsudků u žen a mužů, $t(49) = 0,76$; $p < 0,05$, a proto

zamítáme hypotézu H3. Výsledek však může být ovlivněn velmi znatelným nepoměrem v zastoupení žen a mužů ve výzkumu.

Tabulka 13 – Rodiče – Míra předsudků u žen mužů

	Průměr žen	Průměr mužů	t	sv	p
Celková míra předsudku	29,25	16,67	0,76	49	0,45

Hypotéza H4: Existuje signifikantní souvislost mezi etnickou příslušností dětí ke konkrétní skupině a nižším počtem bodů určujících míru etnických předsudků vůči této skupině.

Pro testování hypotéz o souvislosti mezi etnickou příslušností ke konkrétní skupině a lepším hodnocením této skupiny (H4 a H5) jsem se rozhodla využít párového t-testu. Jelikož naprostou většinu respondentů tvoří Češi, byla porovnáována míra předsudků vůči Čechům s mírou předsudků vůči ostatním skupinám. Z tabulek č. 7 a 8 lze vyčíst, že průměrné skóre etnické distance je vůči Čechům znatelně nižší než vůči jiné vybrané skupině. Děje se tak jak u dětí, tak u rodičů. U dětí má průměrné skóre etnické distance vůči Čechům hodnotu 0,76 a u rodičů 0,35. V tabulkách č. 14 a 15 jsou data popisující vždy průměrné skóre předsudků vůči dané skupině a směrodatnou odchylku. Rovněž se zde vyskytuje rozdíl mezi průměry předsudků vůči dané skupině a skupině Čechů, hodnota t, stupně volnosti a hodnota p. Průměr míry předsudků dětí vůči Čechům se významně liší od průměrů míry předsudků vůči všem ostatním skupinám, a proto **přijímáme hypotézu H4** s tvrzením, že existuje souvislost mezi etnickou příslušností dětí ke konkrétní skupině a nižším počtem bodů určujících míru etnických předsudků vůči této skupině.

Tabulka 14 – Děti – Průměrná míra předsudků vůči vybraným skupinám v porovnání s mírou předsudků vůči Čechům

	Průměr	SD	Rozdíl průměrů	t	sv	p
Američan	7,55	4,63	-6,78	-10,22	50	0,00
Němec	9,12	6,59	-8,35	-9,21	50	0,00
Rom	13,39	7,06	-12,63	-12,86	50	0,00
Rus	10,14	6,62	-9,37	-9,92	50	0,00
Vietnamec	6,51	5,79	-5,75	-6,96	50	0,00

Hypotéza H5: Existuje signifikantní souvislost mezi etnickou příslušností rodičů ke konkrétní skupině a nižším počtem bodů určujících míru etnických předsudků vůči této skupině.

Tabulka č. 15 pak uvádí ty stejné hodnoty pro rodiče. Jelikož se i zde významně odlišuje průměr míry předsudků rodičů vůči Čechům od průměrů míry předsudků vůči všem ostatním skupinám, **přijímáme hypotézu H5.**

Tabulka 15 – Rodiče – Průměrná míra předsudků vůči vybraným skupinám v porovnání s mírou předsudků vůči Čechům

	Průměr	SD	Rozdíl průměrů	t	sv	p
Američan	3,84	6,29	-3,49	-3,97	50	0,00
Němec	3,86	6,28	-3,51	-4,00	50	0,00
Rom	9,75	8,38	-9,39	-7,78	50	0,00
Rus	6,59	7,40	-6,24	-5,92	50	0,00
Vietnamec	4,12	5,77	-3,76	-4,37	50	0,00

Hypotéza H6: Existuje signifikantní souvislost mezi frekvencí kontaktu dětí s vybranými skupinami a body určujícími míru etnických předsudků vůči nim.

K testování hypotéz o možné souvislosti mezi frekvencí kontaktu s vybranou skupinou a body určujícími míru etnických předsudků vůči ní (H6 a H7) byla použita Spearmanova korelace. Vzhledem k tomu, že většinu respondentů tvoří Češi, nebyla skupina Čechů zařazena do analýzy. Tabulka č. 16 poskytuje data o tomto vztahu u dětí, kdy pozitivní korelace poukazuje na tendenci ke klesání předsudků s častějším kontaktem. Je patrné, že u dětí se u některých skupin objevila tendence k poklesu předsudků s rostoucí frekvencí kontaktu (Němci, Rusové, Vietnamci) a u jiných skupin byla tendence opačná (Američani, Romové). Celkově však nebyla nalezena signifikantní souvislost mezi frekvencí kontaktu a mírou etnických předsudků, a proto **zamítáme hypotézu H6.**

Tabulka 16 – Děti – Vztah mezi frekvencí kontaktu a mírou předsudků

Skupina	Spearmanova korelace
Američani	- 0,08
Němci	0,03
Romové	-0, 21
Rusové	0,08
Vietnamci	0,18

Hypotéza H7: Existuje signifikantní souvislost mezi frekvencí kontaktu rodičů s vybranými skupinami a body určujícími míru etnických předsudků vůči nim.

U rodičů byla určitá tendence k poklesu předsudků s rostoucí frekvencí kontaktu nalezena ve vztahu vůči všem pěti skupinám. Jak můžeme vidět v tabulce č. 17, tato tendence rovněž nebyla signifikantní, a proto **zamítáme hypotézu H7**.

Tabulka 17 – Rodiče – Vztah mezi frekvencí kontaktu a mírou předsudků

Skupina	Spearmanova korelace
Američani	0,03
Němci	0,04
Romové	0,10
Rusové	0,01
Vietnamci	0,18

Hypotéza H8: Existuje signifikantní souvislost mezi dosaženým stupněm vzdělání u rodičů a počtem bodů, které určují míru etnických předsudků.

K testování hypotézy H8 jsem využila rovněž Spearmanovu korelaci. Ačkoliv byl nalezen určitý trend, že s vyšším vzděláním klesá míra předsudků, souvislost nebyla statisticky významná, $r_p = - 0,22$; $p < 0,05$. Proto **zamítáme hypotézu H8**.

11 Diskuze

Jak jsem popsala v teoretické části, téma prvních předsudků u dětí a vývoje jejich předsudků je prostoupeno mnoha nesoulady. Různí autoři nabízejí různé teorie, které si často v zásadě protirečí. Rozpor panuje i v oblasti vztahu předsudků dětí a jejich rodičů. Některé výzkumy našly souvislost mezi předsudky rodičů a předsudky dětí, v jiných žádný vztah nalezen nebyl. Vzhledem k nejednotným výsledkům různých výzkumníků nebylo při plánování výzkumu jednoznačné, jakým směrem se ubírat či jaké z autorů a jejich poznatků následovat. Rozhodla jsem se najít společný bod alespoň některých teorií, ať se jednalo o věk dětí, ve kterém se objevují předsudky, vývoj předsudků u dětí či otázku vlivu rodičů. Opakovaně se v teoriích objevoval věk kolem 7 – 8 let. Někteří autoři uvádějí, že až přibližně od 8. roku můžeme mluvit o postojích dětí jako o předsudcích v pravém slova smyslu (Augoustinos & Rosewarne, 2001). S tím souvisí i tvrzení, že až od tohoto věku se u dětí předsudky běžně vyskytují (Nesdale & kol., 2005). Z tohoto důvodu jsem se rozhodla zařadit do výzkumu děti starší 8 let. První naší otázkou by tedy mohlo být, jakých výsledků by bylo dosaženo, kdyby byly do výzkumu zařazeny děti jiného věku a na základě jiných teorií.

Další spor panuje v otázce, jak se od 8. roku dítěte jeho předsudky vyvíjejí. Někteří autoři našli tendenci k poklesu míry předsudků od 8. roku života (Aboud, 2008; in Mees, 2009), v jiných výzkumech klesající tendence prokázána nebyla (Augoustinos & Rosewarne, 2001). Raabe a Beelmann (2011) na základě provedené metaanalýzy předpokládají, že mezi 7. a 10. rokem si děti začínají uvědomovat, že by přímé vyjadřování svých předsudků měly omezovat. Proto se u výzkumů zaměřených na explicitní předsudky dětí může objevit pokles předsudků u dětí v tomto věku. Předpokládá se však, že implicitní předsudky dětí v tomto věku neklesají. Z výsledků našeho výzkumu je patrné, že u dětí se vyskytuje vyšší míra předsudků než u rodičů. Věřím, že metoda využitá v dotazníku se zaměřuje spíše na přímé vyjadřování postojů jedince. Proto se nabízí otázka, zda ve výzkumu není splněn předpoklad poklesu explicitních předsudků u dětí v tomto věku či zde hraje roli anonymita, která byla dětem poskytnuta a na jejímž základě byly otevřené.

Výsledky výzkumu přinesly rovněž důležité informace o tom, jak by se dal postup zjišťování etnických předsudků pomocí Bogardusovy škály vylepšit. Především se ukázala jako problematická sedmá položka v dotazníku u rodičů. Větší přesnost by byla zajištěna její reformulací tak, aby neobsahovala zápor. Vzhledem k tomu, že se jedná o "extrémní"

stanovisko (za které je nejvyšší počet bodů) a někteří rodiče jej slovně jednoznačně volili, je škoda, že ve výzkumu nemohlo být zpracováno.

Výzkum přinesl zajímavé poznatky i o možné úpravě metody použité pro děti. Jedná se o Zelig's Intergroup Attitudes Test. Dle toho, jak děti odmítaly členy "cizí" skupiny, se ukázalo, jakou pozici vidí jako nejintimnější a jakou jako nejméně intimní. Výsledky naznačily, že toto řazení by si zasloužilo úpravu. V původním znění jsou vztahy řazeny takto: bratranec nebo sestřenice (1); přítel (2); člen domácnosti (3); kamarád na hraní (4); soused v ulici (5); spolužák (6) a člen školy (7). Dle výsledků našeho výzkumu by bylo vhodné upravit pořadí prvních 3 položek. Na prvním místě by byla možnost „člen domácnosti“, na druhé „bratranec nebo sestřenice“ a na třetí „přítel“. Děti totiž mnohem častěji odmítaly členy "cizí" skupiny jako člena domácnosti a pak bratrance či sestřenici než jako přítele. Nesoulad mezi pořadím položek se objevil i ve výzkumu Zeligové (1948), která metodu vytvořila. Zde se jednalo o otázku prohození možnosti „přítel“ a možnosti „člen domácnosti“. Ačkoliv jsem se pokusila vycházet z její původní metody, je zřejmé, že úprava by byla vhodná.

U Bogardusovy škály sociální (etnické) distance dosahují 4 položky velmi podobných hodnot. Jedná se o možnosti „do mého klubu jako osobního kamaráda“, „jako souseda v ulici, kde bydlím“, „do zaměstnání, kde pracuji“ a „jako občana mé vlasti“. Z tohoto zjištění můžeme ve výzkumu usuzovat na podobnou míru intimity vnímanou u těchto vztahů.

V našem výzkumu nebyl nalezen vztah mezi etnickými předsudky rodičů a etnickými předsudky jejich dětí. Ke stejnému výsledku dospěly i další studie (Aboud & Doyle, 1996; Bird, Monachesi & Burdick, 1952), ke kterým se tímto můžeme přiklonit. Na druhé straně se vyskytují i výzkumy s opačnými výsledky (Verkuyten, 2002; Horowitz & Horowitz, 1938; Rodríguez-García & Wagner, 2009). Otázkou je, co stojí za takovýmto nesouladem. Můžeme brát v potaz faktory, které kromě rodiny na děti působí, včetně sociokulturního prostředí. Rovněž by zcela opačné poznatky mohly být zapříčiněny použitými metodami, z nichž každá může měřit něco trochu jiného, díky čemuž se pak výsledky tolik rozcházejí.

Výzkumná zjištění naznačují, že se nenachází významný rozdíl v míře předsudků v závislosti na pohlaví. U dětí tento výsledek můžeme brát za platný, otázkou je, nakolik přesný je u rodičů. Ve vzorku dospělých se totiž nachází 48 žen a jen 3 muži. Nicméně vyskytují se výzkumy, kde byl nalezen významný rozdíl v míře předsudků v závislosti na pohlaví. Příkladem nám může být výzkum předsudků provedený pomocí Bogardusovy škály, v němž ženy vykazovaly nižší míru předsudků vůči všem vybraným skupinám

(Parrillo & Donoghue, 2013). V budoucnosti by bylo vhodné provést tato srovnání u reprezentativnějšího vzorku.

I v učebnicích sociální psychologie se dočítáme o identifikaci s určitou skupinou a jejím pozitivním hodnocením, což je doloženo taktéž studii (Verkuyten, 2002). Není tedy velkým překvapením, že i v našem výzkumu jsme přijali hypotézy o souvislosti mezi etnickou příslušností ke konkrétní skupině a jejím lepším hodnocením.

Zajímavé jsou informace týkající se frekvence setkávání s určitými skupinami. Mnozí autoři uvádějí, že čím vyšší možnost kontaktu má člověk s určitou skupinou, tím klesají jeho předsudky vůči ní (Bergen, 2001; Raabe & Beelmann, 2011). Tento jev však v našem výzkumu nenajdeme. Možná je to způsobeno nízkým počtem hodnocených skupin, neboť respondenti se vyjadřovali vůči 6 skupinám, z nichž jednu tvořili Češi. Mohli bychom si také položit otázku, zda hodnocení vybraných skupin není ovlivněno zkušenostmi s členy určité skupiny, se kterými se jedinec setkává relativně často a tyto poznatky pak přenáší i na ostatní.

Ačkoliv v našem výzkumu nebyla nalezena významnější souvislost mezi dosaženým stupněm vzdělání a mírou etnických předsudků, v jiných studiích se tato souvislost prokázala (Carvacho a kol., 2013). K otázce vzdělávání bych ráda podotkla, že do výzkumu nebylo zařazeno mnoho respondentů s nižším vzděláním (především základní nedokončené a základní dokončené), a proto může být vzorek poněkud zkreslený.

Věřím, že oblast předsudků nám může ještě mnohé odhalit a v případě předsudků u dětí to platí dvojnásobně. O mezerách našeho poznání mluví i fakt, že autoři se touto tematikou zabývají celá desetiletí a výsledky jsou často zcela protichůdné. Praktickou významnost výzkumů na poli předsudků vnímám naprosto jednoznačně. Protože i díky předsudkům si na světě mnozí lidé prožívali a stále prožívají nelehké časy. Dle mého názoru je důležité odhalit lidské motivy, vedoucí k tvorbě předsudků, stejně jako faktory, které tento proces ovlivňují. Zajisté by bylo zajímavé pokusit se alespoň minimálně sjednotit způsob měření předsudků a poté výsledky porovnat. Vzhledem k různým metodám, jež se k tomuto účelu používají, je možné, že se každá zaměřuje na jiný aspekt, což má za následek pozorované rozkoly. Věřím, že by mohlo být zajímavé provést rozsáhlejší výzkum orientovaný na etnické předsudky či vztahy mezi etnickými předsudky rodičů a dětí ve stejném kulturním prostředí pomocí stejných metod, standardizovaným způsobem.

Oblast výzkumu etnických předsudků mě velmi zaujala a inspirovala pro další práci. Z jedné strany se předsudky mohou jevit jako nevděčné téma, u něhož do poslední chvíle

nevíme, jaké výsledky získáme. Na druhou stranu je to téma navýsost zajímavé a poodhalování jeho tajů nám může poskytnout důležité informace. Jako největší doporučení, vyplývající z provedeného výzkumu, se mi jeví zvážení volby smíšeného přístupu. V kontaktu s respondenty jsem se setkala s mnohdy velmi zapálenými reakcemi, které však nemohly být nijak zařazeny do zpracování dat, o což je výzkum ochuzen. V případě opakovaného užití metody Zeligsové bych doporučila zvážit možnost úpravy stupňů škály, jak jsem již popsala výše.

12 Závěr

Jako hlavní cíle výzkumu jsem definovala zmapování etnických předsudků u dětí v Aši a etnických předsudků jejich rodičů. Zároveň jsem si kladla za cíl prozkoumat možný vztah mezi etnickými předsudky rodiče a dítěte. Výsledky výzkumu naznačují, že děti ve věku 9 – 10 let vykazují vyšší míru předsudků než jejich rodiče. V souvislosti s teoriemi, které předpokládají, že mezi 7. a 10. rokem života děti vyjadřování předsudků kontrolují, můžeme říci, že kontrola ještě nedosahuje takového rozměru, jako je to u dospělých lidí. Co se týče otázky vztahu mezi etnickými předsudky rodičů a etnickými předsudky dětí, nebyla mezi nimi ve výzkumu nalezena souvislost. Můžeme se tedy s opatrností přiklonit spíše k teoriím, které nevidí rodiče jako významnější faktor, ovlivňující etnické předsudky dětí. Zdůrazňuji však onu opatrnost, neboť mnohé další studie souvislost mezi etnickými předsudky rodičů a dětí našly.

Dílčí výzkumné cíle se pak zaměřovaly na možný vliv pohlaví, etnické příslušnosti, frekvence kontaktu s danými skupinami a stupně vzdělání na míru předsudků.

Na základě výzkumu bylo zjištěno, že není rozdíl v míře předsudků v závislosti na pohlaví. U dětí je nezávislost na pohlaví v míře etnických předsudků poměrně jednoznačná. U rodičů se však nepodařilo dosáhnout reprezentativního vzorku, a proto by bylo vhodné výsledky ověřit na vzorku reprezentativnějším.

Ve výzkumu byla nalezena významná souvislost mezi etnickou příslušností ke konkrétní skupině a jejím pozitivnějším hodnocením. V tomto případě se jedná o poznatek, že Češi hodnotí Čechy lépe než zbylé vybrané skupiny (Američany, Němce, Romy, Ruse a Vietnamce), což je pozorovatelné jak u dětí, tak u rodičů. V obou skupinách se nejméně pozitivního hodnocení dostalo jednoznačně skupině Romů.

Ačkoliv mnohé studie prokazují tendenci k poklesu míry etnických předsudků vůči určité skupině s rostoucí frekvencí kontaktu s touto skupinou, tento trend ve výzkumu nalezen nebyl.

Stejně tak nebyla nalezena významná souvislost mezi dosaženým stupněm vzdělání a mírou etnických předsudků, jak bylo pozorováno v jiných výzkumech.

Souhrn

Problematicke etnických predsudků se v minulosti věnovalo mnoho autorů. Někteří z nich se zaměřili na první etnické predsudky u dětí, na jejich vývoj či faktory, které je ovlivňují. Další výzkumníci se zabývali vztahem mezi etnickými predsudky dětí a etnickými predsudky jejich rodičů. Výsledky ze studií zaměřených na tato témata nejsou zdaleka jednoznačné a je možné mezi nimi najít četné rozkoly. Mnozí z těchto autorů se shodují, že první predsudky u dětí se objevují po 6. – 7. roce života (Augoustinos & Rosewarne, 2001; Nesdale a kol., 2005). Rozporuplný je pak vývoj etnických predsudků po 8. roce věku dítěte. Někteří výzkumníci našli klesající trend v míře predsudků od tohoto věku (Aboud, 2008; in Mees, 2009), v jiných studiích tento trend patrný není (Augoustinos & Rosewarne, 2001).

Podobné neshody se vyskytují na poli vztahu mezi etnickými predsudky rodičů a dětí. V některých studiích byla nalezena souvislost (Horowitz & Horowitz, 1938; Rodríguez-García & Wagner, 2009; Verkuyten, 2002), jiné výzkumy ji popírají (Aboud & Doyle, 1996; Bird, Monachesi & Burdick, 1952).

Vzhledem k nejednotnosti mezi výzkumníky nebylo při plánování výzkumu zcela jednoznačné, jakým směrem se ubírat a které z teoretických stanovisek následovat. Snažila jsem se tedy u daných teorií přijít na to, co mají společné a tyto poznatky brát v potaz. Díky informacím o výskytu prvních etnických predsudků u dětí jsem se rozhodla do výzkumu zařadit děti po 8. roce života. Výběrový soubor je tvořen dětmi 4. třídy (ve věku 9 – 11 let), které navštěvují jednu ze tří základních škol v Aši a jejich rodiči. Vzorek dětí vznikl na základě totálního výběru a vzorek rodičů zastupují rodiče dětí ze vzorku. Celkem bylo do výzkumu zařazeno 51 dětí (31 dívek a 20 chlapců) a 51 rodičů (48 žen a 3 muži).

Vzhledem k výzkumným cílům byl zvolen kvantitativní přístup. Data byla sbírána pomocí dvou druhů dotazníků. První, určený pro rodiče, obsahoval kromě demografických údajů i Bogardusovu škálu sociální (etnické) distance. Dotazník pro děti byl inspirován metodou Zelig's Intergroup Attitudes Test. Obě metody se zaměřují na etnické postoje a vyhodnocují se stejným způsobem, což umožňuje poměrně snadné porovnání predsudků dětí a jejich rodičů.

Výsledků výzkumu bylo dosaženo pomocí Spearmanovy a Pearsonovy korelace a t-testů. Naznačují, že neexistuje souvislost mezi mírou etnických predsudků u rodičů a mírou etnických predsudků jejich dětí. S tímto zjištěním jsou některé výzkumy v souladu (Aboud & Doyle, 1996; Bird, Monachesi & Burdick, 1952) a náš výzkum se k nim může opatrně

přiklonit. Je však důležité mít na paměti mnohé další výzkumy, ve kterých souvislost nalezena byla (Horowitz & Horowitz, 1938; Rodríguez-García & Wagner, 2009; Verkuyten, 2002). Rovněž se ukázalo, že ani u rodičů, ani u dětí není míra předsudků závislá na pohlaví a na frekvenci kontaktu s určitou skupinou. V tomto případě upozorňuji na výzkumníky, kteří vliv pohlaví na míru etnických předsudků prokázali (Parrillo & Donoghue, 2013), stejně jako ty, kteří poukazují na vliv frekvence kontaktu (Bergen, 2001; Raabe & Beelmann, 2011). V případě rodičů se ještě projevila nezávislost míry etnických předsudků na dosaženém stupni vzdělání, což rovněž odporuje některým studiím (Carvacho a kol., 2013). V našem výzkumu byla nalezena souvislost mezi etnickou příslušností ke konkrétní skupině a jejím pozitivnějším hodnocením. Toto zjištění podporují mnohé teorie a výzkumy (Tajfel, 1982; Verkuyten, 2002). Zároveň etnická příslušnost souvisí s negativnějším hodnocením skupiny „cizí“. V našem případě tedy Češi pozitivněji hodnotí Čechy a negativněji ostatní skupiny (Američany, Němce, Romy, Rusy a Vietnamce).

Výsledky výzkumu, týkající se dětí si dovolím zobecňovat pouze na ašské děti stejného věku, jako byly děti v našem vzorku. Informace o etnických předsudcích rodičů pak můžeme považovat za ilustrativní obrázek etnických předsudků ašských dospělých obyvatel. Z výzkumu plynou tedy omezení, týkající se zobecnitelnosti výsledků. Věřím totiž, že etnické předsudky obyvatel se mohou měnit v závislosti na místě, kde žijí.

Provedená studie nám pomohla přiblížit etnické postoje obyvatel Aše, z níž mimo jiné vyplývá, že ašské děti se kromě Čechů nejčastěji dostávají do kontaktu s Vietnamci a jejich rodiče se často setkávají s Vietnamci a navíc i s Romy. Výsledky naznačují, že postoje jak dětí, tak rodičů v Aši jsou nejvíce negativní vůči Romům.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Litearura

1. Aboud, F. E. (1988). *Children and prejudice*. New York: Blackwell.
2. Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: PROSTOR.
3. Hartl, P. & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: portál.
4. Nakonečný, M. (2011). *Psychologie: přehled základních oborů*. Praha: Triton.
5. Novák, T. (2002). *O předsudcích*. Brno: DOPLNĚK.

Elektronické zdroje

6. Aboud, F. E., & Doyle, A. (1996). *Parental and peer influences on children's racial attitudes*. *International Journal Of Intercultural Relations*, 20(3-4), 371-383. doi:10.1016/0147-1767(96)00024-7
7. Aboud, F. E. (2008). *A Social-Cognitive Developmental Theory of Prejudice*. In S. M. Quintana & C. McKown (Eds.), *The Handbook of Race, Racism, and the Developing Child* (pp. 55-71). Hoboken, NJ: Wiley.
8. Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper and Row.
9. Asher, S. R., & Allen, V. L. (1969). *Racial Preference and Social Comparison Processes*. *Journal Of Social Issues*, 25(1), 157-166.
10. Augoustinos, M., & Rosewarne, D. L. (2001). *Stereotype knowledge and prejudice in children*. *British Journal Of Developmental Psychology*, 19(1), 143.
11. Banks, W. C., & Rompf, W. J. (1973). *Evaluative Bias and Preference Behavior in Black and White Children*. *Child Development*, 44(4), 776-783. doi:10.1111/1467-8624.ep12115908
12. Bergen Jr., T. J. (2001). *THE DEVELOPMENT OF PREJUDICE IN CHILDREN*. *Education*, 122(1), 154.
13. Bird, C., Monachesi, E. D., & Burdick, H. (1952). *Infiltration and the attitudes of white and Negro parents and children*. *The Journal Of Abnormal And Social Psychology*, 47(3), 688-699. doi:10.1037/h0055132
14. Blake, R., & Dennis, W. (1943). *The development of stereotypes concerning the Negro*. *The Journal Of Abnormal And Social Psychology*, 38(4), 525-531. doi:10.1037/h0057081

15. Bogardus, E. S. (1947). *MEASUREMENT OF PERSONAL-GROUP RELATIONS*. *Sociometry*, 10(4), 306-311.
16. Branch, C. W., & Newcombe, N. (1986). *Racial Attitude Development among Young Black Children as a Function of Parental Attitudes: A Longitudinal and Cross-sectional Study*. *Child Development*, 57(3), 712. doi:10.1111/1467-8624.ep7248826
17. Carvacho, H., Zick, A., Haye, A., González, R., Manzi, J., Kocik, C., & Bertl, M. (2013). *On the relation between social class and prejudice: The roles of education, income, and ideological attitudes*. *European Journal Of Social Psychology*, 43(4), 272-285. doi:10.1002/ejsp.1961
18. Clark, K. B., & Clark, M. P. (1947). *RACIAL IDENTIFICATION AND PREFERENCE IN NEGRO CHILDREN*.
19. Clark, K. B., & Clark, M. P. (1950). *Emotional factors in racial identification and preference in Negro children*. *Journal Of Negro Education*, 19341-350. doi:10.2307/2966491
20. Cristol, D. S. & Gimbert, B. G. (nedat.). *Racial Prejudice Development: Implications for Educating Young Children*. Získáno 13. srpna. 2014 z: <http://portal.oas.org/LinkClick.aspx?fileticket=HjmJ7Zdi4Wc%3D&tabid=1282&mid=3694>)
21. Devine, P. G. (1989). *Stereotypes and Prejudice: Their Automatic and Controlled Components*. *Journal Of Personality & Social Psychology*, 56(1), 5-18.
22. Dobiášová, K. (2008). *Rasové postoje dětí* (Disertační práce). Získáno 25. 6. 2014 z http://is.muni.cz/th/64852/pedf_m/
23. Fawn, R. (2001). *Czech Attitudes Towards the Roma: 'Expecting More of Havel's Country'?*. *Europe-Asia Studies*, 53(8), 1193-1219. doi:10.1080/09668130120093192
24. Greenwald, A. G., McGhee, D. E., & Schwartz, J. K. (1998). *Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test*. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 74(6), 1464-1480. doi:10.1037/0022-3514.74.6.1464
25. Harris, D. B., Gough, H. G., & Martin, W. E. (1950). *CHILDREN'S ETHNIC ATTITUDES: II. RELATIONSHIP TO PARENTAL BELIEFS CONCERNING CHILD TRAINING*. *Child Development*, 21(3), 170.
26. Horowitz, E. L., & Horowitz, R. E. (1938). *DEVELOPMENT OF SOCIAL ATTITUDES IN CHILDREN*. *Sociometry*, 1(3/4), 301-338.

27. Kostlán, F. (26. června 2013). *Rasistické a populistické výroky politiků – od Sládka až po Chaloupku*. Získáno 1. března 2015 z <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/rasisticke-a-populisticke-vyroky-politiku-od-sladka-az-po-chaloupku>
28. Medunová, J. (2012). *Postoj majority k vybraným národnostním menšinám žijícím v České republice se zaměřením na romskou menšinu* (Disertační práce). Získáno 5. 10. 2014 z <https://theses.cz/id/q4yooh/>
29. Mees, A. (2009). *The development of ethnic prejudice in majority children: The effect of increasing age, parents' roles and the awareness of social norms*. Získáno z: <http://dare.uva.nl/cgi/arno/show.cgi?fid=161618>
30. Nesdale, D., Durkin, K., Maass, A., & Griffiths, J. (2005). *Threat, Group Identification, and Children's Ethnic Prejudice*. *Social Development*, 14(2), 189-205. doi:10.1111/j.1467-9507.2005.00298.x
31. Parens, H. (2012). *Attachment, Aggression, and the Prevention of Malignant Prejudice*. *Psychoanalytic Inquiry*, 32(2), 171-185. doi:10.1080/07351690.2011.592742
32. Parrillo, V. N., & Donoghue, C. (2013). *The National Social Distance Study: Ten Years Later*. *Sociological Forum*, 28(3), 597-614. doi:10.1111/socf.12039
33. Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). *Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes*. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 67(4), 741-763. doi:10.1037/0022-3514.67.4.741
34. Raabe, T., & Beelmann, A. (2011). *Development of ethnic, racial, and national prejudice in childhood and adolescence: a multinational meta-analysis of age differences*. *Child Development*, 82(6), 1715-1737. doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01668.x
35. Rodríguez-García, J., & Wagner, U. (2009). *Learning to be prejudiced: A test of unidirectional and bidirectional models of parent-offspring socialization*. *International Journal Of Intercultural Relations*, 33(6), 516-523. doi:10.1016/j.ijintrel.2009.08.001
36. Ryšavý, Dan. (2003). *Social Distance Toward the Roma*. *Sociologický časopis* 39: 55–77.
37. Sociologický ústav AV ČR. (6. března 2015). *Tisková zpráva – Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – únor 2015*). Získáno 6. března 2015 z http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7352/f3/ov150306.pdf
38. Tajfel, H. (1982). *SOCIAL PSYCHOLOGY OF INTERGROUP RELATIONS*. *Annual Review Of Psychology*, 33(1), 1.

39. Tredoux, Colin G.; Noor, Noraini M.; Paulo, Lisa de (2009): *Quantitative measures of respect and social inclusion in children: overview and recommendations*. *Effective Education* 1 (2), pp. 169–186. DOI: 10.1080/19415530903522568.
40. Verkuyten, M. (2002). *Ethnic Attitudes Among Minority and Majority Children: The Role of Ethnic Identification, Peer Group Victimization and Parents*. *Social Development*, 11(4), 558-570.
41. Votavová, J. (9. února. 2015). *Žhářům kvůli útoku na ubytovnu v Aši hrozí výjimečný trest*. Získáno 1. března 2015 z <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/zharum-kvuli-utoku-na-ubytovnu-v-asi-hrozi-vyjimecny-trest>
42. *Všeobecná deklarace lidských práv* (10. prosince 1948). Získáno 10. března z http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf
43. Wark, C., & Galliher, J. (2007). *Emory Bogardus and the Origins of the Social Distance Scale*. *American Sociologist*, 38(4), 383-395. doi:10.1007/s12108-007-9023-9
44. Williams, J. E., Best, D. L., & Boswell, D. A. (1975). *The Measurement of Children's Racial Attitudes in the Early School Years*. *Child Development*, 46(2), 494-500. doi:10.1111/1467-8624.ep12188263
45. Zelig, R. (1948). *Intergroup attitudes of high-school students*. *Journal Of Educational Psychology*, 39(5), 273-280. doi:10.1037/h0055427

Přílohy bakalářské práce

1. Formulář zadání bakalářské práce
2. Abstrakt v českém a anglickém jazyce
3. Seznam grafů a tabulek

Příloha č. 1: Formulář zadání bakalářské práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCH)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
UHLÍKOVÁ Daniela	Elišky Krásnohorské 7, Aš	F12610

TÉMA ČESKY:

Etnické předsudky dětí a rodičů v Aši

NÁZEV ANGLICKY:

Ethnic prejudice in children and parents in Aš

VEDOUcí PRÁCE:

Doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Rešerše a studium literatury z oblasti předsudků.

Sepsání teoretické části práce s důrazem na samotné předsudky a jejich vývoj s hlavním zaměřením na děti.

Příprava a realizace výzkumného designu:

- vymezení problému, formulování cílů a výzkumných otázek
- určení vzorku výzkumu (žáci 1. stupně ZŠ), sběr dat (dotazníky)
- analýza dat
- porovnání teoretických předpokladů s výsledky výzkumu, interpretace výsledků, diskuse, závěr a souhrn.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Allport, G. (2004). O povaze předsudků. Praha: PROSTOR.

Dovidio, J. F., Glick, P. & Rudman, L. A. (2005). On the nature of prejudice: fifty years after Allport. Oxford: Blackwell Publishing.

Kosek, J. (2011). Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků. Praha: Dokořán.

Nelson, T. D. (2009). Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination. New York; Hove: Psychology Press.

Langmeier J., Krejčířová, D. (2006). Vývojová psychologie. Praha: Grada Publishing.

Ferjenčík, J. (2000). Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Praha: Portál.

Podpis studenta:

Datum: 8.4.2014

Podpis vedoucího práce:

Datum: 8.4.2014

Příloha č. 2: Abstrakt v českém a anglickém jazyce

Abstrakt diplomové práce

Název práce: Etnické předsudky u dětí a rodičů v Aši

Autor práce: Daniela Uhlíková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Počet stran a znaků: 55 stran/101 92 znaků

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 45

Abstrakt:

Hlavním cílem práce bylo zjistit míru etnických předsudků u dětí v Aši, u jejich rodičů a prozkoumat vzájemný vztah mezi jejich předsudky. Další hypotézy se týkají možného vztahu mezi mírou etnických předsudků a pohlavím, etnickou příslušností, frekvencí kontaktu s danou etnickou skupinou a vzděláním rodiče. Teoretická část práce se zabývá především prvními předsudky u dětí, jejich vývojem a faktory, které na předsudky mohou mít vliv, s důrazem na faktor rodičů. Do výzkumu byly zařazeny děti, navštěvující 4. třídu ZŠ v Aši (mezi 9 a 11 lety) a jejich rodiče. Údaje rodiče a dítěte se párovaly. Celkový počet respondentů čítá 102 jedinců. Byl zvolen kvantitativní přístup, data byla sbírána pomocí dotazníků. U dotazníku pro rodiče bylo využito Bogardusovy škály sociální (etnické) distance a u dotazníku pro děti metody Zelig's Intergroup Attitudes Test.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že neexistuje významná souvislost mezi mírou etnických předsudků u dětí a mírou etnických předsudků u rodičů. Taktéž nebyla nalezena souvislost mezi mírou etnických předsudků a pohlavím, frekvencí kontaktu s danou etnickou skupinou a vzděláním rodiče. Jako signifikantní se ukázala souvislost mezi etnickou příslušností k určité etnické skupině a jejím lepším hodnocením a zároveň méně pozitivním hodnocením skupin ostatních.

Klíčová slova: etnické předsudky, děti, rodiče, Aš, Bogardusova škála sociální (etnické) distance

Abstract of thesis

Title: Ethnic prejudice in children and parents in Aš

Author: Daniela Uhlíková

Supervisor: doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Number of pages and characters: 55 pages/101 92 characters

Number of appendices: 3

Number of references: 45

Abstract:

The main goal of this work was to determine the degree of ethnic prejudice in children in Aš, the degree of ethnic prejudice in parents and to explore the relationship between their prejudice. Other hypotheses are concerned with the possible relationships between the level of ethnic prejudice and gender, ethnicity and frequency of contact with some ethnic groups and parent's education. The theoretical part deals mainly with the first prejudice in children, its development and the factors that can influence prejudice with an emphasis on parents' factor.

The survey includes children attending elementary school in the 4th grade in Aš (between 9 and 11 years) and their parents. Data of child and parent is paired. The total number of respondents includes 102 individuals. The quantitative approach was used and data was collected via questionnaires. The questionnaires for parents were designed with the use of Bogardus social (ethnic) distance scale and in questionnaires for children Zelig's Intergroup Attitudes Test was applied.

The research results show that there is no significant relationship between the level of ethnic prejudice in children and the level of ethnic prejudice in parents. No association was found between the level of ethnic prejudice and gender, frequency of contact with some ethnic group and parent education.

In conclusion, it was found that there is a significant connection between higher positive evaluations of one's own ethnic group compared to less positive evaluation of out-groups.

Key words: ethnic prejudice, bias, children, parents, Aš, Bogardus social distance scale

Příloha č. 3: Seznam grafů a tabulek

GRAFY

Graf 1 – Věk dětí ve výzkumu

Graf 2 – Průměrná míra sociální (etnické) distance vůči vybraným skupinám u dětí a rodičů

TABULKY

Tabulka 1 – Položky škály pro děti v anglickém a v českém jazyce

Tabulka 2 – Celkový počet žáků dle škol a tříd a počet žáků zařazených do analýzy

Tabulka 3 – Proces mortality

Tabulka 4 – Stupeň vzdělání rodičů zapojených do výzkumu

Tabulka 5 – Děti – Etnická příslušnost

Tabulka 6 – Rodiče – Etnická příslušnost

Tabulka 7 – Děti – Průměrná míra sociální (etnické) distance vůči vybraným skupinám

Tabulka 8 – Rodiče – Průměrná míra sociální (etnické) distance vůči vybraným skupinám

Tabulka 9 – Děti – Frekvence kontaktu s vybranými skupinami

Tabulka 10 – Rodiče – Frekvence kontaktu s vybranými skupinami

Tabulka 11 – Porovnání míry předsudků rodičů v závislosti na způsobu administrace dotazníků

Tabulka 12 – Děti – Míra předsudků u dívek a chlapců

Tabulka 13 – Rodiče – Míra předsudků u žen mužů

Tabulka 14 – Děti – Průměrná míra předsudků vůči vybraným skupinám v porovnání s mírou předsudků vůči Čechům

Tabulka 15 – Rodiče – Průměrná míra předsudků vůči vybraným skupinám v porovnání s mírou předsudků vůči Čechům

Tabulka 16 – Děti – Vztah mezi frekvencí kontaktu a mírou předsudků

Tabulka 17 – Rodiče – Vztah mezi frekvencí kontaktu a mírou předsudků